

Sosiaalityötä marginaalissa

- vankilasosiaalityön ulottuvuudet sosiaalityöntekijöiden kuvaamana

JANIKA HAAPANEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö,

Porin yksikkö

Sosiaalityön pro gradu - tutkielma

Marraskuu 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Porin yksikkö

HAAPANEN, JANIKA: Sosiaalityötä marginaalissa

Pro gradu –tutkielma, 57 s. 8 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Eronen

Marraskuu 2015

Tutkimuksen keskeisenä tehtävänä on tuoda esiin ja kuvailla sosiaalityön piirteitä vankilaympäristössä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Pro gradu tutkimukseni tavoitteena on pohtia millaista sosiaalityö on vankilan suljetussa ympäristössä ja haastavan asiakasryhmän kanssa. Tutkimuskysymyksenä esitän millaisena sosiaalityö näyttäytyy vankilassa sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Tutkimukseni teoreettinen lähestymistapa painottuu vankilan sosiaalityön asiakastyön kulmakohtiin. Lisäksi tutkimukseni teoriaosuus käsittelee sosiaalityön professionaalisuutta ja vankilan sosiaalityön professionaalista asemaa.

Pro gradu -tutkielmani pyrkii kuvailemaan otteeseen kvantitatiivisen (määrällisen) sekä osittain myös kvalitatiivisen (laadullisen) tutkimusmenetelmän avulla. Aineisto on koottu verkkokyselylomakkeella Suomen vankiloitten sosiaalityöntekijöiltä. Kyselyyn osallistui 20 vastaajaa. Aineiston kvantitatiivinen osuus on analysoitu käyttäen apuna SPSS- tilasto-ohjelmaa ja kvalitatiivinen osuus teemoitellen.

Tutkimuksen keskeisimpänä tuloksena on, että vankilan sosiaalityö on toissijaisessa asemassa vankilan ympäristössä. Sosiaalityön ytimen yhdistäminen vankilan hallinnan ja kontrollin kulttuuriin nähtiin haasteellisena. Vankilan ympäristön koettiin olevan vaaratekijä eettisesti korkeatasoisen sosiaalityön toteuttamisessa. Tuloksissa korostuu myös verkostotyön ja palvelusuunnitelmien merkitys sosiaalityön laadussa sekä tavoitteellisuudessa. Suunnitelmallinen vankeusaika sekä vapautuminen nähtiin yhtenä tekijänä mahdollisuudessa rikoksettomaan tulevaisuuteen.

Avainsanat: Sosiaalityö, vankila, psykososiaalinen työ, verkostotyö, palvelusuunnitelma, professionaalisuus

University of Tampere

School of Social Sciences and Humanities, Pori Unit

HAAPANEN, JANIKA: Social work in the margins

Master's Thesis 57 pages, 8 appendix page

Social Work

Supervisor: Tuija Eronen

Marraskuu 2015

The purpose of this study is to highlight and describe the social characteristics of the prison environment from the perspective of social workers. The aim of my research is to consider what kind of social work is in prisons closed environment and challenging client group. My research focuses on the theoretical approach of the prison social work with clients in the corners. The research question I propose is how social work appears to be in prison from the social worker's perspective.

My research focuses on the theoretical approach of the prison social work with clients in the corners. In addition, my research's theoretical part deals with social work and professionalism in prison.

My Master's Thesis aims descriptive occasions quantitative and partly also qualitative research method. The data has been gathered online questionnaire in Finnish prisons, social workers. 20 respondents participated in the survey. The quantitative part of the data has been analyzed using the SPSS statistical program and the qualitative portion by content analysis.

The main result of this study is that prison social work has a secondary role in the prison environment. Social integration of the core of the prison management and control culture was seen as challenging. The prison environment was seen to be a risk factor for the ethically high standard social work. These results emerged from the importance of the networking in social work and service plans in the quality of social work, as well as the target-orientation. Planned period of detention and the release was seen as a factor in the possibility for life without crimes in the future.

Keywords: Social work, prison, psycho-social work, networking, service plan, professional work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 VANKILA SOSIAALITYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	4
2.1 Vankilasosiaalityön kehitys ja muutokset.....	7
3 SOSIAALITYÖ VANKILASSA.....	9
3.1 Professionaalisuus ja asiantuntijuus sosiaalityössä.....	11
3.2 Psykososiaalinen sosiaalityö	13
3.3 Asiakas- työntekijäsuhde	15
3.4 Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen	16
3.5 Palvelusuunnitelmat ja verkostotyö asiakastyön välineinä.....	17
4 YHTEISTYÖ VANKILAN JA KUNNAN SOSIAALITYÖN VÄLILLÄ	20
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	25
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	25
5.2 Tutkimusmenetelmät.....	25
5.3 Kyselytutkimus	27
5.4 Aineiston esittely	28
5.5 Aineiston käsittely ja analyysi	29
5.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
6 VANKILASOSIAALITYÖN ULOTTOVUUDET	32
6.1 Vankilan sosiaalityön professionaalinen asema	32

6.2 Asiakastyön ulottuvuudet.....	37
6.3 Palvelusuunnitelmat ja verkostotyö asiakastyön välineinä.....	40
6.4 Vankilan sosiaalityön laatu sosiaalityötä toteuttavien näkökulmasta	45
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	47
LÄHTEET	52
Liitteet.....	58
Liite 1. Tutkimuslupahakemus.....	58
Liite 2. Kyselylomake	60

Taulukot

Taulukko 1. Vankiluvun kehitys 2000-2014 (Rikosseuraamuslaitos 2015)	4
Taulukko 2. Tuomioiden pituudet (Rikosseuraamuslaitos 2015).....	5
Taulukko 3. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta ja arvot (Rikosseuraamuslaitos 2015)	6
Taulukko 4. Työntekijöiden koulutus suhteessa vankilan kokoon	33
Taulukko 5. Vastaajien työkokemus vuosina.....	34
Taulukko 6. Työkokemus suhteessa käsitykseen työn laadullisesta toteuttamisesta	34
Taulukko 7. Työhön vaikuttamisen mahdollisuudet	36
Taulukko 8. Asiakaskohtaaminen	38
Taulukko 9. Vankien tilanne sosiaalityötä toteuttavien näkökulmasta	39
Taulukko 10. Rangaistusajan suunnitelma	41
Taulukko 11. Rangaistusajan suunnitelman seuraaminen.....	42
Taulukko 12. Verkostopalaverin järjestäminen.....	43
Taulukko 13. Työyhteisössä järjestettävien palaverin määrä	44

1 JOHDANTO

Suomen vankiloissa olevien vankien määrä on vuosia ollut nousussa. Vuosina 1999-2005 vankien määrä nousi jopa noin 40 prosentilla. Vangeista ensikertalaisia on vajaa kolmannes ja vähintään 8 kertaa vankilassa olleita viidennes. (Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti 2006, 14.) Vankimäärän kasvun myötä myös rikosseuraamusalaan kohdistuvat odotukset ovat kasvaneet. Erityisesti tarve sosiaalityön roolin ja sen tarjoaman tuen selvittämiseen on noussut. Vankilasosiaalityö on nähty enemmänkin sosiaalista tukea tarjoavana, kuin omana professionaan, joten myös tarve vankilasosiaalityön professionaalisen aseman ja sen mahdollisuuksien kartoittamiseen on ajankohtaisempi kuin koskaan. (Linderborg, Suonio & Lassila 2014, 5-11.)

Vankeinhoidon nykypäivän toimintamallina on kuntouttava työ, jonka tavoitteena on, ettei vanki palaisi takaisin vankilaan. Suomen vankeinhoito sekä vankilajärjestelmä ovat vuosikymmenien saatossa muotoutuneet ja muokkaantuneet huomattavasti, eikä vangin kuntouttaminen ole vielä pitkään ollut vankeinhoidon tavoitteena. Sosiaalityön rooli tuossa kentässä alkoi kehittyä toisen maailmansodan jälkeen. Psykososiaalisen työotteen myötä myös päihde- ja toimintaohjelmat saivat jalansijaa vankeinhoidossa. Vankilasosiaalityö on taistellut asemastaan pitkään, eikä sen rooli vielääkään ole täysin selvä. (Karsikas 2014, 91-107.)

Sosiaalityön tutkimus rikosseuraamusalalla on ollut niukkaa. Haasteena ja erityisyytenä vankilan sosiaalityössä on kuitenkin nähty toimintaympäristö, jossa kohtaavat rankaisu sekä kuntoutus ja usein haastava ja moniongelmainen asiakasryhmä. Sosiaalityön haasteet ja osaaminen sekä kehittämisen tarpeet korostuvat tässä lakien ja ohjeistusten määrittelemässä toimintaympäristössä. (Väisänen & Väänänen-Fomin 2014, 136.)

Työssään vankilan sosiaalityöntekijä pyrkii kartoittamaan vangin kokonaistilanteen sekä luomaan siltoja ja verkostoja vankeudesta vapauteen. Vankilan sosiaalityön tavoitteena on helpottaa vangin palaamista yhteiskuntaan luomalla tarvittavat

tukiverkostot sekä kasvattaa vangin omaa motivaatiota jatkamaan vankilassa aloitettua kuntoutusta. (Antikainen 2008, 3.) Sosiaalityöllä pyritään vankilassakin edistämään yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Keskeisimpinä työmenetelmiä ovat esimerkiksi psykososiaalinen työ, motivoivat menetelmät, verkostotyö ja moniammatillisessa työryhmässä asiakkaan kokonaistilanteen hahmottaminen (Linderborg, Suonio & Lassila 2014, 13).

Oma mielenkiintoni tutkimuksen aihepiiriin nousi työhistoriastani sekä ammatillisesta kiinnostuksestani kriminologiaan ja syrjäytymiseen. Tutkimusaiheeni ajankohtaisuutta tukee 2014 valmistunut rikosseuraamuslaitoksen raportti Sosiaalinen työ ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla (Linderborg ym. 2014). Raportti korostaa sosiaalityön aseman tärkeyden ymmärtämistä ja korostamista laadullisessa ja tavoitteellisessa vankeinhoidossa. Laadullinen ja tavoitteellinen vankeinhoito pitää sisällään pyrkimyksen siihen, että asiakkaalle luodaan tarvittavat suunnitelmat ja hänen kanssaan työskennellään suunnitelmiin kirjattujen tavoitteiden mukaisesti yksilöllisyys huomioiden. Lisäksi muun muassa vankeuslaissa (767/2005) korostetaan vangin suunnitelmallista vapautumista, johon sisältyy yhteistyö sosiaalipalvelujen kanssa. Vankeuden tavoitteena on siis laadullinen työ, joka pyrkii edistämään vangin elämänhallintaa ja osallisuutta yhteiskunnassa sekä lisäämään valmiuksia rikoksettomaan elämään.

Tutkielmani tavoitteena on tuoda esiin ja kuvailla sosiaalityön piirteitä vankilaympäristössä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Pro gradu tutkielmassani pohdin millaista sosiaalityö on vankilan suljetussa ympäristössä ja haastavan asiakasryhmän kanssa. Tutkimuskysymyksenä esitän millaista on sosiaalityö vankilassa sosiaalityötä tekevien näkökulmasta. Kyselyn avulla kartoitan myös palvelusuunnitelmien käyttöä vankeusajan tavoitteiden saavuttamisessa sekä vankilasosiaalityön laatua sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat Suomen vankiloissa toimivat sosiaalityöntekijät.

Käsittelen teoriaosuudessa vankilaa sosiaalityön toimintaympäristönä sekä vankilan sosiaalityön elementtejä ja sisältöä. Lisäksi luvussa neljä pohdin vankilasosiaalityön ja kunnan sosiaalityön yhteyttä ja verkostoitumista. Luvussa viisi käsittelen tutkimuksen toteuttamista esittelemällä tutkimusasetelman ja kuvaamalla aineistoa ja sen käsittelyä. Lisäksi tuon esiin tutkimusetiikkaan liittyviä seikkoja. Luvussa kuusi esittelen tutkimustuloksia vankilan sosiaalityöhön liittyen. Tutkimukseni päättyy lukuun seitsemän, jossa esitän johtopäätöksiä ja pohdintaa.

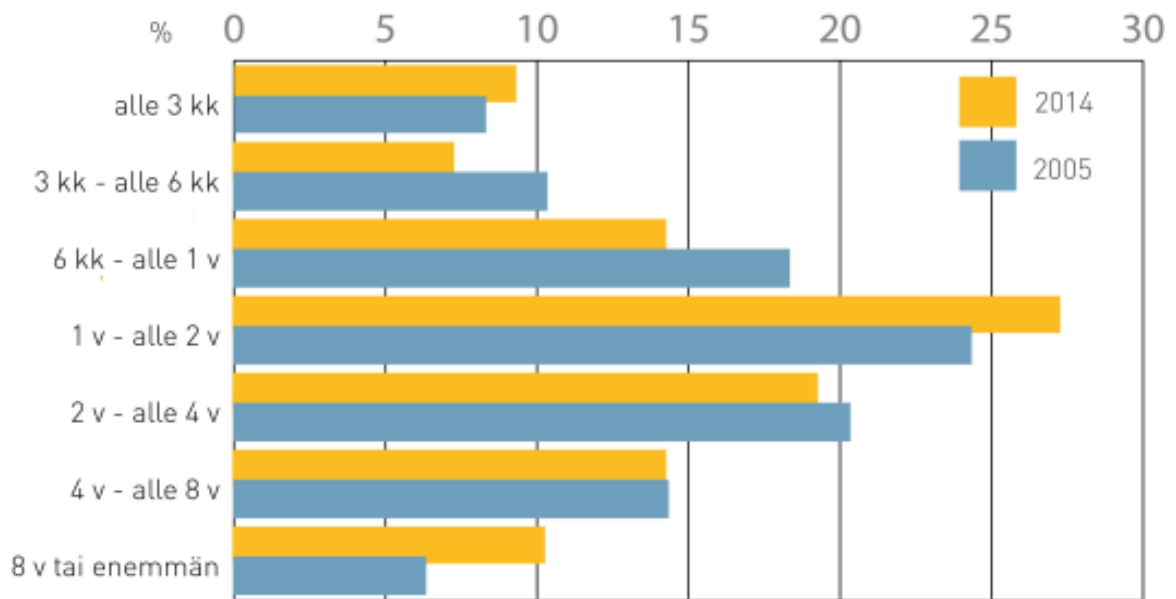
2 VANKILA SOSIAALITYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Suomessa toimii 26 Rikosseuraamuslaitoksen alaista vankilaa, joista avovankiloita on 11 ja suljettuja laitoksia 15. Rikosseuraamuslaitoksen sekä vankiloiden tehtävänä on osaltaan huolehtia rangaistusten täytäntöönpanosta sekä vaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2015.) Vankeuteen tuomittujen määrä on ollut erityisesti 2000-luvulla kasvussa ja seuraavassa taulukossa on nähtävillä vankien määrän kehitys vuosina 2000-2014.

Vuosi	Vankiluku vuoden lopussa	Vankien päivittäinen keskimäärä	Vapaudesta tulleita kaikkiaan	Vapautuneita kaikkiaan
2000	2887	2855	6561	6327
2001	3110	3135	6832	6516
2002	3469	3433	7451	7245
2003	3463	3578	7654	7511
2004	3535	3577	6575	6322
2005	3888	3888	7552	7063
2006	3477	3778	7292	7672
2007	3370	3551	7303	7352
2008	3457	3526	7321	7196
2009	3231	3492	7059	7246
2010	3189	3291	6545	6505
2011	3214	3262	6436	6358
2012	3134	3236	6066	6073
2013	3011	3175	5809	5851
2014	2851	3097	5749	5700

Taulukko 1. Vankiluvun kehitys 2000-2014 (Rikosseuraamuslaitos 2015)

Erityisesti vuosina 2001-2013 vankien määrän nousu sekä vuoden lopussa, että päivittäin laskettuna on ollut suurta. Suurimmillaan vankien määrä on ollut vuonna 2005. Vuonna 2014 on nähtävissä pientä vankimäärän laskua. Kolmannessa sarakkeessa on nähtävillä vuosittain vapaudesta vankilaan joutuvien suuri määrä. Suoranaisesti luku ei kerro vankilan sosiaalityön asiakkaiden määrää, mutta on suuntaa antava vankilan sosiaalityön asiakasmääriin nähden. Seuraavassa taulukossa on eritelty tuomioiden pituuksia.

Taulukko 2. Tuomioiden pituudet (Rikosseuraamuslaitos 2015)

Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan ja kuten taulukosta on nähtävillä, pitkien yli kahdeksan vuoden tuomioiden osuus on kasvanut. Tämän lisäksi lyhyet, alle kolmen kuukauden tuomiot ovat kasvaneet. Alle kahdeksan kuukauden ehdoton rangaistus on mahdollista muuntaa yhdyskuntapalvelukseksi. Lisäksi alle kuuden kuukauden ehdoton rangaistus on mahdollista tuomita valvontarangaistuksena vuodesta 2011 lähtien. Tässä tapauksessa tuomittu asuu kotonaan ja häntä valvotaan sekä teknisin välinein että muilla tavoilla. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Vankilan toiminta perustuu rikosseuraamuslaitoksen luomiin arvoihin, joita ovat perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaaminen, tuomittujen kohtelu inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti. Vankiloiden kaiken toiminnan tulee noudattaa lainmukaisuutta ja oikeuden sekä kohtuuden noudattamista. Lisäksi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa tulee huomioida se, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä pyrkimystä rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Taulukko 3. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta ja arvot (Rikosseuraamuslaitos 2015)

Vankeusrangaistus ja vapauden sekä itsemääräämisoikeuden osittainen menetys on ankarin seuraamus, minkä suomalainen yhteiskunta voi lainvastaisesta teosta langettaa (Granfelt 2011, 215.) Lain vankeusrangaistuksen toimeenpanosta (767/2005) mukaisesti vangin ainoa rangaistus tulee olla vapaudenmenetys, jolloin olosuhteet ja puitteet on luotava mahdollisimman samankaltaiseksi yhteiskunnallisiin oloihin verratessa. Ongelmallisena kysymyksenä voidaan nähdä se, miten sosiaalityön arvot ja eettiset lähtökohdat voivat toteutua laitoksessa, jossa asiakasryhmänä on syrjäytynyt marginaaliryhmä? Vankilaorganisaatiota ei ole luotu vuorovaikutukseen ja kuntouttamiseen vaan rankaisemista ja säilytystä varten. Vankilassa ilmenee vahva henkilökunnan ja vankien vastakkainasettelu ja epäluottamus, jossa ei juuri ole tilaa herkkyydelle ja ystävällisyydelle. Miten siis toteuttaa tällä kentällä sosiaalityötä, jonka tunnuspiirteitä ovat luottamus, rehellisyys, avoimuus ja itsemääräämisoikeuden

kunnioittaminen? (Granfelt 2011, 215.) Vankilan sosiaalityö on kuitenkin yksi vanhimmista sosiaalityön kentistä, sen sisällön painottuessa syrjäytymisen ehkäisyyn, päihdehoitoon ja kuntoutukseen. (Kananaja ym. 2011, 25).

2.1 Vankilasosiaalityön kehitys ja muutokset

Arja Kirjavainen (2012, 39-43) on tutkinut vankilasosiaalityön synnyn historiaa Suomessa. Kirjavaisen mukaan varsinainen vankilalaitos syntyi Suomeen 1600-luvulla. Tätä ennen rangaistukset olivat esimerkiksi sakkoja tai työllä sovitettuja tuomioita, varsinaista vapaudenmenetysrangaistusta ei tunnettu. Vankien kohteluun vaikutti heidän säätynsä sekä tekemänsä rikos.

Kirkon ja sielunhoidon rooli vankien hengellisyyden hoidossa vahvistui 1700-luvulta lähtien, mutta sosiaalityö vankien keskuudessa nosti päätään vasta 1950-luvun vaihteessa, jolloin vankien ja vankiloiden määrä oli jo moninkertaistunut ja kriminaalipolitiikan suuntaviivoja oli annettu. Ensimmäiset huoltovirkailijan toimet perustettiin vuosina 1946-1947. Työnkuvana oli määritelty vankien henkilökohtainen huolto, yhteydenpito vangin ja omaisten välillä sekä vangittujen omaisten ja vapautuvien vankien huolto. Koulutus tehtävään aloitettiin yhteiskunnallisessa korkeakoulussa vuonna 1949. (Kirjavainen 2012, 39-62.)

1970-luvun alusta vanki alettiin nähdä oman elämänsä asiantuntijana ja subjektina. Vangeille pyrittiin luomaan mahdollisuuksia opiskeluun, neuvontaan, hoitoon ja niin sanottuihin yhteiskunnan normaaleihin palveluihin. Muutoksen seurauksena tapahtui ammattinimikkeen muutos huoltovirkailijasta sosiaaliohjaajaksi vuonna 1982. Sosiaaliohjaajan tehtäviksi määriteltiin neuvonta ja opastus, vangin sosiaalipalvelujen järjestäminen, vapautumista valmistelemissa toimissa avustaminen sekä tarpeen mukainen yhteistyö eri viranomaisten välillä. Tämän tehtävänkuvan mukaisesti osa vankiloista on laatinut ja soveltanut nykyisten sosiaalityöntekijöidenkin toimenkuvia. (Kirjavainen 2012, 63-64.)

Sosiaalityöntekijän ammattinimike vankeinhoidossa otettiin käyttöön vuonna 1991. Kuittinen ja Rönkä (1991, 13-15) tutkivat sosiaalityön ammattikuvaa työtehtävien osalta nimikkeen käyttöönoton aikana ja nostivat keskeisiksi tehtäviksi vankien sosiaalisten ongelmien vähentämisen ja ehkäisyn, vangin vapautteen valmistamisen sekä jälkihuollon yhdessä eri tahojen kanssa. Sosiaalityön asiakastyö oli pääasiassa keskusteluapua. Työnkuvaan kuului vahvasti myös verkostotyö vangin ja eri yhteistyötahojen välillä. Sosiaalityöntekijä teki yhteistyötä rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaali- ja työvoimaviranomaisten kanssa sekä laati lausunnon ehdonalaisesta vapauttamisesta ja vapautumisen jälkeisestä valvonnan tarpeesta.

Tämän hetken vankilasosiaalityössä sosiaalityöntekijä pyrkii hahmottamaan mahdollisimman hyvin vangin kokonaistilanteen psykososiaalisen työtteen avulla sekä luomaan siltoja vankeudesta vapautteen. Sosiaalityön tavoitteena on helpottaa vangin paluu yhteiskunnan jäseneksi, luoda tukiverkostoja, varmistaa palvelujen saatavuus sekä motivoida asiakasta jatkamaan vankilassa aloitettua kuntouttavaa toimintaa. (Antikainen 2008, 3.)

Pätevien sosiaalityöntekijöiden hakeutuminen rikosseuraamuslaitoksen virkoihin on ollut vähäistä, joten joissain vankiloissa virkojen pätevyysvaatimuksia sekä nimikkeitä on muutettu. Seurauksena on ollut se, että nykyisin erityisohjaajan nimikkeellä toimiviin virkoihin valitaan muun muassa sosionomi (AMK) koulutuksen suorittaneita henkilöitä. Vankilan sosiaalityön tehtävät kuitenkin sisältävät hyvin paljon sosiaalityöntekijälle määriteltyjä tehtäviä. Pätevien sosiaalityöntekijöiden puuttuminen sekä virkojen pätevyysvaatimusten alentaminen edesauttavat entisestään sitä, että vankilasosiaalityö jää apuprofessioksi, eikä saavuta omaa erityisasemaansa. (Kirjavainen 2012, 97.)

3 SOSIAALITYÖ VANKILASSA

Sosiaalityö, kuten myös vankilasosiaalityö, voidaan Paynen (1996, 2-3) mukaan jakaa kolmeen osa-alueeseen. Ensinnäkin sosiaalityö nähdään hyvinvointivaltion palveluja tarjoavana työnä, toinen sosiaalityön muoto on avun tarjoaminen heikko-osaisimmille, yksilöiden valtaistaminen ja osallistaminen osaksi yhteiskuntaa. Kolmanneksi sosiaalityö on terapiatyötä, tavoitteenaan maksimoida yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia tukemalla heidän henkistä kasvuaan.

Sosiaalityössä asiakkuus on edelleen ydinteema ja asiakassuhde määrittää millaisia toimijuuden sisältöjä, tiloja ja paikkoja toimijoille tarjoutuu. Suomalainen yhteiskunta rakentuu osallistuvalla ja aktiivisella kansalaisuuden ideologialle. Sosiaalityön tehtävä tässä kentässä on asiakkaiden osallistaminen yhteiskunnalliseen toimijuuteen. (Laitinen & Niskala 2013, 9-11.) Myös vankilan sosiaalityössä työntekijän läsnäolon ja vuorovaikutustaitojen tulee viestittää arvostusta. Vankilan sosiaalityössä vanki on asiakas, johon kannattaa käyttää aikaa. Häneen kannattaa tutustua ja hänen sanomansa on tärkeää, hän on yksi yhteiskunnan jäsen (Granfelt 2008, 44.) Osallistavan sosiaalityön eettisyyden arvioinnissa kohteeksi asetuu se, miten asiakasta kohdellaan ja kuinka paljon toimitaan heidän ääntään kuunnellen (Granfelt 2004, 142.)

Sosiaalityö koostuu vuorovaikutuksesta yhdessä asiakkaan kanssa eikä sosiaalityötä olisi olemassa ilman asiakaskohtaamisia (Juhila 2006, 11). Asiakslähtöisessä työssä sosiaalityön asiantuntijuus muodostuu työn peruselementiksi, jossa kyseinen asiakslähtöinen asiantuntijuus ja menetelmäosaaminen hahmotetaan laajasti. Erityisesti asiakkaan yksilöllinen huomiointi on työskentelyä suuntaava tekijä. Asiakslähtöisessä vuorovaikutuksessa asiantuntijuus tarjoaa tilaa asiakkaalle sen sijaan, että se muodostuisi vain työntekijän hallitsemaksi ominaisuudeksi. Yksilöllinen palveluohjauksen menetelmä, joka on rakennettu asiakkaan tarpeiden pohjalta, on korkeatasoista sosiaalityön asiakastyötä, jonka tavoitteena on kuntoutuminen. (Saarijärvi 2005, 83-85.)

Vankilan sosiaalityö perustuu vankeuslakiin, jossa keskeisimmäksi tekijäksi määritetty asiakaslähtöisyys. Vankeuslain mukaan vankia on tuettava asioiden hoidossa, suhteissa lähipiiriinsä sekä kuntoutumisessa. (Vankeuslaki 767/2005). Vankilan sosiaalityö on erityistä, sillä se tapahtuu organisaatiossa, jossa on erikoistuttu tietyn elämäntilanteen ja ongelman, rikollisuuden, käsittelyyn ja hoitamiseen. Vankeustuomion täytäntöönpanoon erikoistuneessa organisaatiossa sosiaalityö nähdään vasta toissijaisena professiona. Vankilan sosiaalityöntekijä ei itse tuota tai toteuta palveluja, vaan hän ohjaa niiden äärelle, joten hänellä tulee olla kokonaisnäkemys erilaisista palvelujärjestelmistä. (Mäkelä 2014, 21-22.)

Vankilasosiaalityötä kuvataan ongelmalliseksi, sillä vankilaympäristön ja sosiaalityön yhdistäminen on haastavaa, kyseisessä ympäristössä yhdistyvän tuen ja kontrollin vuoksi. Asiakkaan ja työntekijän kohtaamistilanne on erityisessä asemassa suljetussa ympäristössä. Sosiaalityötä pyritään toteuttamaan niin, että se on rangaistuksen yli kantavaa sosiaalityötä. Keskiössä pysyy edelleen vuorovaikutussuhde ja tilanteen ilmapiiri, joka parhaimmillaan lisää asiakkaan vastuuntuntoa. (Saarijärvi 2005, 9, 87.) Asiakkaan ja työntekijän työskentelyn ilmapiiri ja yhteistyösuhde on merkittävä. Esiin nousevat tärkeät elementit: luottamus, vastavuoroisuus, pysyvyys ja liittoutuminen. Ensimmäinen tapaaminen on useimmiten merkittävin ja se vaikuttaa yhteistyösuhteen rakentumiseen. (Järvinen 2007, 3.)

Vankeinhoidon sekä sosiaalityön tavoitteena on vankeuden aikana luoda verkostot ja puitteet vapautumisen jälkeiselle elämälle siten, että paluuta vankilaan ei tapahdu. Tavoitteet kartoitetaan vankeuden alussa laadittavalla vapautumissuunnitelmalla. Suunnitelman avulla kartoitetaan vangin yksilölliset tavoitteet ja toiveet. Vankia motivoidaan sekä vankeuden aikana että sen jälkeen toimimaan siten, että vapautuminen tapahtuu onnistuneesti. (Antikainen 2008, 2-6.)

Antikainen (2008, 3-11) kuvaa sosiaalityön kulmakiviksi vankilassa vapautumissuunnitelman laatimisen, vapautumisen jälkeisen asumisen järjestämisen, velka-asioissa ohjaamisen, työllistymisen tai opiskelun huomioimisen,

päihdekuntoutuksen sekä verkostotyön. Verkostojen luominen virastoihin sekä viranomaiseen on olennaista vangin vapautumisen kannalta. Hän nostaa esiin erityisesti pitkän vankeusajan jälkeisen vaikeuden omatoimiseen asiointiin, jolloin ennalta tutut viranomaiset helpottavat normaaliin arkeen astumista. Lisäksi verkostotyö Rikosseuraamuslaitoksen kanssa on välttämätöntä, mikäli vanki on määrätty vapautumisen jälkeiseen valvontaan.

Vankilan sosiaalityö on edelleen alisteista muulle vankilatoiminnalle, joten sen asema ja työnkuva on edelleen osaltaan määrittämätöntä. Lisäksi laitoksesta riippuen sosiaalityöntekijän tehtävänkuvat saattavat suurestikin vaihdella. Myös työympäristö itsessään on hyvin erilainen kuin sosiaalityössä yleensä. (Kirjavainen 2012, 89-90.) Ranta-Nilkku (2010, 1) esittääkin vankilan sosiaalityön haasteeksi luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen muodostamisen suljetussa ympäristössä, jossa asiakkuus tapahtuu rangaistuksen suorittamisen yhteydessä, valinnan vapauden menettäneenä. Tilanteessa, johon asiakkaan omat valinnat ovat hänet johtaneet. Ranta-Nilkku (2010, 1) mainitsee myös huomion arvoisen kysymyksen siitä, onko sosiaalityö hedelmällisempää suljetussa vankilassa, jossa asiakkaat ovat niin sanotusti aina paikalla, useimmiten päihteittä, ja heillä on aikaa.

3.1 Professionaalisuus ja asiantuntijuus sosiaalityössä

Professionaalisuuden ja asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen on kehittämisen ja laadukkaan työn kannalta ehdottoman tärkeää (Sipilä 2011, 14). Sosiaalityön asiantuntijuuden ja tieteellisyyden kehittämistä tarvitaan enenevässä määrin. Mikäli pyritään kehittämiseen ja laadukkaaseen sosiaalityön toteuttamiseen, on tarpeen pohtia sosiaalityön professionaalisuutta sekä sen merkitystä käytännön työlle. Vankilasosiaalityön professionaalisuus on vasta viime vuosina noussut keskustelun sekä kehittämisen kohteeksi.

Professionaalisuuden tavoittamiseksi on oltava selvillä, siitä mitä sosiaalityö on. Perinteisesti sosiaalityötä on kuvattu tieteelliseen tietoon perustuvaksi toiminnaksi. Tavoitteena on hyvinvointia edistävien olosuhteiden, sosiaalisen turvallisuuden sekä yksilöiden ja perheiden voimavarojen vahvistaminen. Lisäksi sosiaalityö voidaan nähdä rakenteellisena, yhteiskunnassa ilmenneiden esteiden vähentämiseen pyrkivänä sekä eriarvoisuuden ehkäisijänä ja tiedon tuottajana. (Satka 2011, 4.)

Käytännön sosiaalityön professionaalisuuden kulmakivinä ovat taidot yksilölliseen asiakastyöhön sekä vuorovaikutukseen. Työssä tarvitaan neuvottelukykä sekä taitoa vangin motivointiin ja toimintaan sitouttamiseen. Lisäksi tarvitaan kykyä tulkita erilaisia elämäntilanteita ja taitoa ohjata suunnitelmallisesti erilaisissa tilanteissa olevia ihmisiä. Työ sisältää psykososiaalista kuntoutusta, jonka tavoitteena on selviytyminen ja usein toiminta- ja ajattelutapojen muuttaminen. Psykososiaalisen työn kautta pyritään löytämään yksilöllisiä ratkaisuja siihen, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykkinen pahoinvointi liittyvät toisiinsa. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 27.)

Sosiaalityöntekijä tulkitsee työssään asiakkaan tietoa suhteessa teoreettiseen, tutkimukselliseen tietoon. Näiden tietojen pohjalta sosiaalityöntekijä pohtii ja toteuttaa ammatilliseen tietoon perustuvia toimenpiteitä. Tällöin on kyse professionaalisesta harkinnan taidosta. (Sipilä 2011, 33.) Tieto voidaan siis nähdään kontekstisidonnaisena, jolloin tieto syntyy sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisessa (Krok 2012, 59-60). Sosiaalityössä keskeistä on kumppanuussuhde, jossa asiakas otetaan osaksi päätöksentekoa. Sosiaalityöntekijältä edellytetään viisautta siitä, millaista hyvinvointia sosiaalityön tehtävänä on tuottaa. Sosiaalityössä olennaista on myös siis tiedon lähtökohtien ja seurausten kriittinen arviointi ja professionaaliseen harkintaan perustuva vastatiedon muodostaminen. (Sipilä 2011, 33.)

Sosiaalityön asiakkaiden tilanteiden monimutkaistuminen ja muuttuminen entistä vaikeammaksi ja monitahoiseksi asettaa sosiaalityölle ja professionaalisuudelle suuria haasteita. Sosiaalityön asiantuntijoiden haasteena sosiaalisten ongelmien tiedollinen ja

moraalinen hallinta, niin, että työ täyttää sosiaalityölle määrätyt oikeudelliset ja moraaliset tavoitteet. Lisäksi yhteiskuntamme heijastaa näyttöperustaisen toiminnan vaatimuksia, joka painottaa asiakkaiden arjessa tapahtuvien todellisten vaikutusten osoittamista. (Satka 2011, 4.)

3.2 Psykososiaalinen sosiaalityö

Psykososiaalisen työn alkulähteenä voidaan ajatella olevan Mary Richmond, jonka ajatuksissa 1900-luvun alkupuolella oli havaittavissa psykososiaalisen työn perusidea. Hän pyrki yhdistämään sosiologisen ja psykologisen tiedon tapausanalyysissa ja luomaan tältä pohjalta sosiaalisen diagnoosin. Richmond loi näin pohjaa psykososiaalisen työn tavoitteille. Hän korosti sitä, että sosiaalityöntekijän tulee muodostaa monipuolinen kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta ja työskennellä systemaattisesti sen pohjalta. (Granfelt 1999, 179.)

Psykososiaalinen työ on siten yksilökohtaista sosiaalityötä, jonka taustalla vaikuttaa case workin periaatteet. Case workin periaatteiden mukaisesti sosiaalityö tapahtuu tilanteessa, joka muodostuu ihmisen ja hänen ympäristönsä välisestä vuorovaikutuksesta. (Granfelt 1999, 179-185.) Sosiaalityön perustehtävänä psykososiaalisen otteen kautta nähdään ihmisen persoonallisuuden kehittäminen. Kehityksen pohjalla on ihmisten yhteisöllisyyden tukeminen. Kaikessa psykososiaalisessa työssä on kyse ihmisestä sijoitettuna hänen sosiaaliseen tilaansa ja ympäristöönsä. (Em. 1999, 179.) Asiakkaiden tilanteet ja verkostot vaihtelevat ja tämä seikka tulee psykososiaalisesti suuntautuneessa sosiaalityössä huomioida.

Granfelt (1999, 177) näkee psykososiaalisen työn yhtenä asiakaskohtaisen sosiaalityön orientaationa, jossa tietyt piirteet tai alueet korostuvat. Hän nostaa osa-alueiksi sitoutumisen työskentelyyn syrjäytyneiden ryhmien kanssa, terapeuttisuuden sekä pyrkimyksen tietoiseen psykologian osuuden jäsentämiseen, jolloin psykososiaalinen työ paikantuu sosiaalityön ja psykiatrian rajamaille. (Em. 1999, 177.) Psykososiaalisessa

työssä työn kohteena on asiakkaan elämän tilanne. Työ käsittää resurssien välittämisen sekä sosiaalisiin suhteisiin vaikuttamisen. Psykososiaalinen työ ei keskity ainoastaan psyykkisiin ongelmiin vaan ulottuu sosiaalipoliittisiin kysymyksiin asti. Asiakas nähdään tuntevana ja toimivana oman elämänsä asiantuntijana osana sosiaalista tilannettaan. (Kärkkäinen 2010, 31.)

Rikosseuraamusalalla heräsi 1970-1980 -luvuilla kritiikki case work -tyyppistä toimintatapaa vastaan. Kritiikki kohdistui ensisijaisesti psykoanalyttiseen case workiin ja asiakkaiden alitajuisiin prosesseihin keskittymiseen. Järvisen (2015, 42-44) mukaan rikosseuraamusalan työntekijät eivät kuitenkaan pääasiassa noudata case workin psykoanalyttista otetta, vaan sosiaalista case workia. Tässä kyse on yksilötyön sekä sosiaalisten verkostojen tarpeisiin kohdennettavasta sosiaalityöstä. Kritiikin myötä yksilötyö nousi kuitenkin tarpeellisen keskustelun kohteeksi.

Vankilan psykososiaalinen työn kautta pyritään ratkaisemaan, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykinen pahoinvointi liittyvät toisiinsa asiakkaiden elämässä. Psykososiaalisen työn tavoitteena on selviytyminen ja usein myös ajattelun ja toimintatapojen muuttaminen (Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti 2006, 27.) Vankilan työntekijöiden psykososiaalinen osaaminen korostuu asiakasryhmän ollessa syrjäytynyttä. Lisäksi vankilaan tuomitut kaipaavat keskusteluapua kärsiessään häpeän surun ja syyllisyyden tunteista. Häpeään liittyy avuttomuuden, heikkouden ja arvottomuuden tunteet. Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde on edellytys näiden tunteiden työstämiseen. Suhteen muodostaminen vaatii työntekijältä erityistä sensitiivisyyttä sekä osaamista, jotta ihminen ei jää yksin tunteiden esiin nostamisen jälkeen. (Granfelt 2011, 220-222.) Psykososiaalinen työote häpeää ja syyllisyyttä aiheuttavien asioiden käsittelyssä, on työtapa, jonka avulla on mahdollista auttaa asiakasta selviytymään elämässä eteenpäin ja suorittamaan rangaistuksensa (Järvinen 2015, 235.)

3.3 Asiakas- työntekijäsuhde

Sosiaalityön ydin koostuu asiakkaan ja työntekijän kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta. Ilman asiakaskontakteja ei sosiaalityötä olisi. (Juhila 2006, 11.) Sosiaalityössä asiakassuhde muuttuu koko ajan sisältäen monia erilaisia ulottuvuuksia. Suhteeseen myös vaikuttavat niin ulkoiset kuin sisäiset tekijät. Asiakassuhteen laatu vaikuttaa myös siihen, ovatko asiakkaat tyytyväisiä saamaansa palveluun. (Järvinen 2015, 5-6, 15.) Pyrin seuraavissa kappaleissa luomaan katsauksen asiakas-työntekijäsuhteen merkityksiin ja ominaisuuksiin rikosseuraamusalalla.

Vankilan sosiaalityön erityisyyden nostaa esiin se seikka, että rikosseuraamusalalla ja vankilassa asiakkuus ei ole vapaaehtoista. Tämän seurauksena asiakas-työntekijäsuhteen laatu on entistä merkityksellisempi. Viimeaikaiseen keskusteluun sosiaalityöstä on vihdoinkin noussut myös asiakassuhteen merkitys. Järvinen (2015, 15-16) esittää, että asiakas-työntekijäsuhde on tutkimuksellisesti kuitenkin yhä ”musta aukko”. Huolimatta siitä, että asiakassuhteen merkitystä korostetaan, siihen liittyvää tutkimusta on hyvin vähän. Jotta sosiaalityö näyttäytyisi ja toimisi vaikuttavana on asiakassuhteen rakentumista kyettävä määrittelemään ja siihen on panostettava.

Järvinen (2015 142-195) nostaa tutkimuksessaan esiin seuraavat neljä asiakas-työntekijäsuhteen prosessia. 1) Tasaisesti vahvistuva suhde, jossa suhde vahvistuu vähitellen myönteiseen suuntaan. Asiakassuhteen syntymiselle ja kehittymiselle on ominaista alussa esiintyvät epäluulot ja epäilyt. Luottamus kuitenkin syvenee vähitellen tutustumisen kautta. Työntekijä nähdään usein välittävänä ja turvallisuuttavana luovana henkilönä. 2) Vastustuksen kautta vähitellen vahvistuva suhde, jossa suhteen toinen osapuoli on alussa toiminut tavalla, joka jarruttaa suhteen syvenemistä. Usein alun vastustuksen aiheuttaa asiakkaan kapinointi ja asiakkaalla ja työntekijällä on hyvin erilaiset näkemykset yhteisestä työskentelystään. Vastustuksen vähenemiseen voivat vaikuttaa työntekijän vuorovaikutukselliset strategiat ja asiakkaan elämänmuutokset. 3) Avainhetken kautta vahvistuva suhde, jossa jokin yksittäinen tilanne saa aikaan käännekohdan asiakas-työntekijäsuhteessa. Näiden

avainhetkien kautta suhde saa käänteen joko myönteiseen tai negatiiviseen suuntaan. 4) alusta lähinnä intensiivisesti etenevä suhde, jossa suhde koetaan merkittäväksi alusta lähtien ja yhteinen työskentely käynnistyy heti. Suhteen kuvataan vahvistuvan ja etenevän intensiivisesti.

Asiakas-työntekijä suhteen rakentumiselle merkittävä tekijä on ensitapaaminen. Tässä ensimmäisessä tapaamisessa luodaan perusta jatkotyöskentelylle. Asiakkaan muodostama kuva on perusta, jonka kautta hän jatkossa tulkitsee kokemuksiaan ja saamaansa palvelua. Myöhemmin kuva mahdollisesti muuttuu ja tarkentuu, mutta muutosprosessi voi olla hidasta. Suhde kehittyy vuorovaikutteisena prosessina ja luottamuksen ja moraalisen sitoutumisen kehittymisenä. (Järvinen 2015, 142-197.)

3.4 Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen

Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen osana vankilasosiaalityötä pitää sisällään erityisesti käsitteet osallisuus ja syrjäytyminen. Käytännön tason sosiaalityö koostuu vankilassa usein vankien arjen järjestelystä. Työ sisältää paljon muun muassa erilaista virastoyhteistyötä, aikojen varaamista, velkojen selvittämistä. Toisaalta myös käytännön työ on kokonaisvaltaista asiakkaan motivoimista ja psyykkistä työskentelyä sekä tukemista kuntoutumiseen. (Antikainen 2008, 4.) Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen on nostettu esiin tärkeänä tekijänä yhteiskuntaan sijoittumisessa. Yhtenä osana sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisessa ovat aineelliset tarpeet, kuten asuttaminen ja toimeentulotuki. Toisena osana toimintakyvyn vahvistamisessa on psykososiaaliset tuen tarpeet. Lisäksi on kartoitettava vangin työkykyä sekä päihteidenkäyttöä. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 25.)

Asiakas-työntekijäsuhde nähdään olennaisena osana sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisessa. Tämä suhde on mahdollista kytkeä asiakkaan elämänmuutoksiin ja tätä kautta saavuttaa osallisuutta ja valtaistamista. Asiakas-työntekijäsuhteessa annettava aika ja tila keskusteluun edistävät kiireettömyyttä, luottamusta ja avointa

keskusteluyhteyttä asioiden työstämiseen. Asiakkaat useimmiten arvostavat mahdollisuutta puhua ongelmistaan ja niiden mahdollisista ratkaisuista. Keskustelujen kautta on mahdollista lähestyä syyllisyyden ja häpeän tulkintoja. (Järvinen 2015, 205-215.)

Vankeus aiheuttaa eriasteisia ja yksilöllisiä merkityksiä. Vankeuteen joutumisen kokemus saattaa tuottaa häpeää sekä psyykelle kielteisiä vaikutuksia. Häpeä kietoutuu moniin elämän osa-alueisiin ja edesauttaa syrjäytymisen ja osattomuuden tunnetta. Vankilan leima kulkee mukana asiakkaan vapauduttuakin ja vaikeuttaa integroitumista. Näiden tunteiden käsittely voi vapauttaa voimia muille asioilla ja elämänmuutokselle. (Järvinen 2015, 214-215.)

Niin vankilan sosiaalityössä kuin kunnan sosiaalityössä asiakas-työntekijäsuhteessa tapahtuva tulevaisuuteen katsova toiminta ja konkreettisten selviytymiskeinojen etsiminen on olennainen osa työtä. Erityisesti vankilan suljetussa ympäristössä, keskustelut ja suunnitelmat jäsentävät asiakkaan toimintaa ja pyrkivät luomaan näkökulmia valoisampaan tulevaisuuteen. Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisessa on kyse myös toivon luomisesta ja ylläpitämisestä. (Järvinen 2015, 219-220.) Usko ja luottamus tulevaisuuteen ja oman toiminnan mahdollisuuksiin ovat yhtenä perustana rikoksettomalle elämälle.

3.5 Palvelusuunnitelmat ja verkostotyö asiakastyön välineinä

Asiakkaalle laadittava palvelusuunnitelma on yksi osa sosiaalityön asiakasprosessissa. Maria Martti on pro gradussaan (2013) tutkinut aikuissosiaalityön palvelusuunnitelmien merkityksiä asiakkaille. Palvelusuunnitelmalla on Martin mukaan keskeinen merkitys asiakastyönprosessin kulussa eikä esimerkiksi vaikutusten arviointia voitaisi toteuttaa, ellei suunnitelmia ja tavoitteita olisi kirjattu. Käytännössä asiakkuus kuitenkin harvoin etenee minkäänlaisen prosessikaavion mukaisesti. Vaiheet saattavat toteutua eri järjestyksessä, prosessissa saatetaan palata edellisiin vaiheisiin

uudelleen, tai kaikkia vaiheita ei edes käydä läpi prosessin kuluessa. (Martti 2013, 23-24; Kärki, Tossavainen & Väyrynen 2009, 35.)

Asiakkaan kanssa tehtävien palvelusuunnitelmien yhteydessä on nostettu esiin niihin asetettavien tavoitteiden luonne ja toimivuus. Asiakkaille laadittavissa suunnitelmissa selostetaan usein turhan laajasti henkilön menneisyydestä ja nykyhetkestä, kun tarkoitus olisi nimenomaan katsoa eteenpäin. Särkelä (2001) painottaa myös, että ongelmien määrittelyn sijaan tulisi keskittyä tavoitteiden määrittelyyn, sillä saavutettavissa olevat tavoitteet saavat ihmisen liikkeelle, eivät ongelmat. (Särkelä 2001, 12, 82.) Olennaista on, että tavoitteet ovat asiakkaan itsensä asettamia, jotta asiakas oikeasti panostaisi niiden saavuttamiseen

Myös vankilassa palvelusuunnitelmat toimivat työvälineenä. Sosiaalityöntekijöiden kuntouttavan työotteen kehittymisen myötä on huomio kiinnittynyt entistä enemmän vankeus- ja vapautumisajan suunnitelmiin ja tavoitteiden laadintaan. Rikoksista rangaistujen tuen tarpeelle on luotu suosituksia, joiden tavoitteena on, että vapautumis- ja valvonta suunnitelmat laaditaan entistä suunnitelmallisemmin ja yhteistyössä vankien, kuntien ja muiden palvelujärjestelmien kanssa. (Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti 2006, 4-10.) Vuonna 2005 voimaan astui lopulta vankeuslaki, jonka mukaan jokaiselle vankeusvangille on laadittava rangaistusajan suunnitelma, vapauttamissuunnitelma sekä valvontasuunnitelma (Kananoja ym. 2011, 269).

Myös sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2006 laatiman vankien jälkihuoltotyöryhmän raportin mukaan vapautumissuunnitelman rooli on hyvin tärkeä vangin kuntoutumisen onnistumiseksi. Suunnitelmassa on huomioitava, että vankeus on suunnitelmallinen prosessi, joka antaa vangille välineet rikoksettomaan elämään. Raportti korostaa vankilan ja muiden viranomaisten yhteistyön tärkeyttä ja yhteistyön luomia mahdollisuuksia tavoitteelliselle ja tuloksekkaalle työskentelylle. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 13-14.) Rangaistusajan suunnitelma perustuu vangin riskien ja tarpeiden arviointiin. Tämän pohjalta suunnitellaan vankila-aikaiset toiminnot, jonka

yhtenä tärkeänä tavoitteena on vangin motivoiminen ottamaan itse vastuuta elämästään. Vanki tulee ottaa huomioon keskeisenä toimijana jo suunnitelmaan laadittaessa. (Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti 2006, 4.)

Vankilan sosiaalityön välineenä käytettävä vapautumissuunnitelma on luotu, jotta vangin tavoitteellinen vankeusaika ja vapautuminen voitaisiin käynnistää mahdollisimman nopeassa tahdissa. Antikainen (2008) on tutkinut vapautumissuunnitelman tavoitteita ja niiden toteutumista ja nostaa esiin kokonaisuuden, jonka mukaan vapautumissuunnitelma ja vapauttamistyö muodostavat kokonaisuuden, joka koostuu muun muassa asumista, toimeentuloa, työtä/opiskelua, sosiaalista verkostoa, päihde- ja mielenterveyskuntoutusta sekä valvontaa koskevista asioista ja näiden selvittämisestä. (Em., 2008, 3.) Vapautumissuunnitelma tulisi siis luoda yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Vangin sitouttaminen suunnitelmaan tulisi huomioida ottamalla hänet kokonaisvaltaisesti mukaan suunnitelman laadintaprosessiin. (Antikainen 2008, 3.)

Vankilan suljetussa kontekstissa vangin verkostojen kehittäminen ja ylläpitäminen palvelee sekä vankia että viranomaisia. Työntekijöille verkostotyö näyttäytyy päällekkäisen työn vähenemisenä, parempana työhyvinvointina sekä ymmärryksen lisääntymisenä toista ammattiryhmää kohtaan. Vangin osalta verkostotyö lisää luottamusta työntekijöihin sekä kokemusta siitä, että hänen asioidensa hoitamiseen paneudutaan. Verkostotyö siis vähentää yksittäisen työntekijän työtaakkaa sekä helpottaa vangin vapautumista. Verkostotyön avulla eri toimijat saavuttavat paremman kokonaiskuvan vangin tilanteesta ja tarvittavista palveluista. Näin ollen vangin tilanne saadaan selkiytettyä ja sopiminen vastuista eri toimijoiden kanssa on helpompaa. (Antikainen 2008, 9.)

4 YHTEISTYÖ VANKILAN JA KUNNAN SOSIAALITYÖN VÄLILLÄ

Vaikeat tilanteet ja sosiaaliset ongelmat ovat sosiaalityön keskiössä. Sosiaalityön yhteiskunnallinen funktio voidaan nähdä sen tavoitteista käsin. Sosiaalityöllä tavoitellaan ihmisten hyvinvoinnin lisäämistä sosiaalisen muutoksen, ongelmien ja itsenäisen elämänhallinnan lisäämisellä. Sosiaalityö perustuu ihmisoikeuksiin ja oikeudenmukaisuuden periaatteisiin. (Kananoja ym. 2011, 21.) Tästä syystä sosiaalityön laatu on erityisen huomion arvoinen seikka perusteltaessa sen olemassaoloa ja tehtävää. Ilman laatua ei voida nähdä olevan tavoitteellista, kehittävää tai tarkoituksenmukaista työtä.

Sosiaalityölle voi nähdä tuovan sisällön ja tarkoituksen ajatuksen yhteiskuntamme asettamista odotuksista ja velvoitteista. Mikäli sosiaalityön asiakkaan kohdalla jokin normi ei toteudu, häntä pyritään tukemaan oikeana pidettyyn suuntaan. (Kylmänen 2014, 19-20.) Aikuissosiaalityö on pitkään nähty vain toimeentulotukeen liittyvänä työnä ja se on pitkälti jäänyt lastensuojelutyön varjoon (Pohjola 2004, 66). Tulevaisuuden haasteena tulevatkin olemaan asiakkaiden moninaistuvat ongelmat ja monimutkaistuvat tilanteet sekä asiakkaiden kohdalla että yhteiskunnassa. Sosiaalityöltä tullaan odottamaan aktivoivaa, kuntouttavaa ja verkostoituvaa työtettä sekä valmiuksia työskennellä nyky-yhteiskunnan luomia ongelmia ratkoen. (Karjalainen ym. 2005, 54-55.) Tämän päivän kunnallisen sosiaalityön palvelujen organisoinnissa tehtäviä on elämänkaaren mukaisesti pyritty eriyttämään eri osa-alueiksi. Tämän seurauksena myös aikuissosiaalityö on mitä ilmeisimmin tullut omaksi alakseen. Ajatuksena taustalla vaikuttaa ajatus laadukkaammasta työstä, joka eriyttämisen avulla on mahdollista saavuttaa. (Kylmänen 2014, 19.)

Vankilassa tehtävä työn nähdään olevan marginaaliryhmän sosiaalityötä. Keskeisimpinä ongelmina nousevat selkeästi esiin köyhyys, työttömyys, asunnottomuus ja mielenterveys- ja päihdeongelmat. Ongelmat usein myös seuraavat vankia siviiliin vankilan kuntouttavasta työstä huolimatta. (Granfelt 2011, 219; Juhila 2008, 82-103.) Maria Martti esittää pro gradussaan aikuissosiaalityön kohteena oleviksi

elementeiksi elämänhallinnan, toimeentulon, työttömyyden sekä päihteisiin ja asumiseen liittyvät ongelmat (Martti 2013, 5). Esiin nousevat täysin samat elementit kuin aiemmasta vankilan sosiaalityön sisältöä koskevissa tutkimuksissa. Sekä aikuissosiaalityön asiakkaat että vangit kamppailevat samojen ongelmien kanssa. Kuitenkaan vankilan sosiaalityön ei nähdä aiemman tutkimuksen perusteella vakiintuneen omaksi professiokseen. Kananoja ym. (2011, 275) nostavatkin esiin sektoroituneen palvelujärjestelmän ongelmat, jolloin asiakkaan kokonaistilanne jää hahmottamatta. Lisäksi palvelujärjestelmät ovat perinteisesti järjestelmä- ja työntekijäkeskeisiä, jolloin osallisuuden kokemuksen syntyminen omien palvelujen kehittämisessä on ideologia, jota on vaikea tavoittaa (Kainulainen, Haapola & Soine-Rajanummi 2005, 11).

Vankilan sosiaalityön tavoitteena on muutostyöskentely ja asiakkaan toimintakyvyn vahvistaminen. Vankilassa sosiaalityön rooli korostuu erityisesti, koska asiakkaan itsemääräämisoikeutta on rajoitettu merkittävästi eikä asiakkuus ole siten vapaaehtoista. Sosiaalityöntekijän tulee työssään huomioida myös vangin perheen hyvinvointiin liittyvät tekijät ja pyrkiä perheen syrjäytymisen ehkäisyyn. (Mäkelä 2014, 23.) Vangin sekä hänen perheensä kokonaistilanteen huomioiminen on vankilan sosiaalityön yksi kiinnostavista. Vankilan perhetyö pyrkii vangin perheen ja lasten psyykkiseen hyvinvointiin sekä sosiaalisten ja taloudellisten asioiden kokonaisvaltaiseen huomioimiseen. Perhesuhteiden tukeminen on oleellista vankeusrangaistuksenkin aikana. (Mäkelä 2014, 23.)

Vankilan perhetyön taustalla toimivat rangaistusajansuunnitelmaan laaditut tavoitteet. Suunnitelman mukaisella toiminnalla pyritään vähentämään vankeudesta koituvia haittoja, sekä tukemaan vanhemmuuden toteutumista ja yhteiskuntaan palaamista vankeuden jälkeen. Rikosseuraamuslaitoksen linjauksen mukaan vankilassa tehtävä perhetyö on yhteydenpidon mahdollistamista, keskusteluapua, arjen toiminnoissa ja kasvatustehtävässä tukemista, vanhemmuuden arviointia sekä yhteistyön tekemistä siviilitoimijoiden, kuten kunnan sosiaalitoimen kanssa. (Portti vapauteen.) Vankilan perhetyötä tehdään yhdessä vangin perheen sekä eri siviilitoimijoiden, kuten kuntien

sosiaalitoimen ja lastensuojelun kanssa. Vankilan perhetyölle on asetettu monia, tavoitteita, jossa keskeistä on lapsen edun turvaaminen. Perhetyön on nähty helposti jäävän käytännön asioiden hoitamisen tasolle, eikä vangin vanhemmuuteen ole useinkaan perehdytty syvällisemmin. Vangin ja hänen perheensä kokonaisvaltainen tukeminen keskusteluin ja ryhmätapaamisin on nähty tärkeäksi, sillä vankeus vaikuttaa aina koko perheeseen. Koko perhettä huomioivaa toimintaa on kuitenkin vankiloissa vähän ja ohjelmat keskittyvät ainoastaan vangin kuntouttamiseen. (Sassi 2011, 11.)

Perhetyön tärkeyden korostumisen taustalla ovat voimassa olevat lait ja kansainväliset sopimukset, jotka edellyttävät, että rikosseuraamusalalla kiinnitetään enemmän huomiota myös perheen ja lapsen etuun ja oikeuksiin. Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa, että lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle turvattava riittävä hoito ja tuki lapsen vanhemman, huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön ollessa tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistustaan. Lisäksi vankeuslain (767/2005) mukaan vangin sijoittelussa on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin. Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa korostetaan lapsi- ja perhetyön merkitystä sekä yhteistyötä näissä toimivien kunnallisten toimijoiden kanssa. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 5.)

Vankilan sosiaalityön verkostoituminen ja yhteistyö kunnan sosiaalitoimen kanssa korostuu myös tässä yhteydessä. Erityisesti lapsi- ja perhetyössä keskeistä on verkostotyö. Kuten lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa (2006) todetaan, lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa vanhemman vankeusrangaistuksen aikana rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä.

Kokonaisuudessaan vankilan ja kunnan sosiaalitoimen yhteistyötä on pyritty kehittämään ja sen asemaa vahvistamaan. Tähän tarkoitukseen on perustettu muun muassa hanke Yhteistyössä rikoksettomaan elämään, jonka lähtökohtana on rikosseuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittaminen.

Tavoitteena hankkeella on kehittää rikostaustaisten henkilöiden, syrjäytymisen ja uusintarikollisuuden katkaiseva palveluketju. Seuraavassa taulukossa on nähtävillä toimijoiden yhteistyön kehittämisen perusosat. Näiden toimijoiden avulla pyritään saavuttamaan yhteiset tavoitteet: terveys, turvallisuus, yhdenvertainen asema sekä työura.

Haasteena hankkeen raportin mukaan on muun muassa se, että yhteistyön muodot poikkeavat toisistaan eri alueilla. Näiden yhteistyömuotojen kehittämiseen tarvitaan aikaa sekä kehittämiseen luotuja foorumeja. Lisäksi toimivan palveluketjun kehittämiseen tarvitaan resursseja sekä ohjausta. Toimivan palveluketjun luomiseen tarvitaan myös julkisen palvelun ja järjestöjen osallisuutta. Riskin yhteistyön toimivuudelle luovat asiakaspolun taitekohdat, jolloin jokin palvelu päättyy. Palvelusektorilta toiselle siirtyminen saattaa aiheuttaa palvelujen katkeamisen ja asiakkaan jäämisen palvelujen ulkopuolelle. Palveluketjun ongelmana on nähty myös matalan kynnyksen paikkojen puuttuminen tai asiakkaan elämään kuuluvien yhteistyötahojen verkostotyön heikkous. (Kainulainen, Haapola & Soine-Rajanummi 2005, 77.)

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socca) 4.9.2015 järjestämässä seminaarissa Rikostaustainen kunnan ja rikosseuraamuslaitoksen asiakkaana, on pohdittu erityisesti vangin vapautumisvaiheen yhteistyön merkitystä. Seminaarissa nousi esiin sosiaalitoimen toive suunnitelmista ja yhteydenotoista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta vapautuminen olisi suunnitelmallista. Ongelmaksi on kuitenkin muodostunut vankiloiden resurssipula, jolloin kuntouttavaa henkilökuntaa on hyvin vähän. Vankeja ei pystytä poimimaan erityistyöntekijän vastaanotolle, eikä käytössä ole järjestelmää, joka "hälyttäisi" vangin vapautumisen lähestyessä. Tilanne johtaa siihen, että usein toimimaan aletaan vasta vangin itse haettua apua vapauduttuaan. Tilanne koetaan erilaiseksi, mikäli kyseessä on vapautuminen koevapauteen. Tuolloin yhteistyö nähdään sujuvampana. Toisaalta ongelmana nähdään palvelutarjonnan riittämättömyys. Vapaita asuntoja ei ole tarjolla ja päihdepalveluihin saattaa olla pitkät jonot. Kuntien väliset erot ja yhteistyön toimivuus

nähdään myös ongelmana. Yhteistyö joidenkin kuntien kanssa koettiin toimimattomaksi. Yhteistyövelvoitteita onkin lakiuudistuksissa lisätty, mutta kokonaisvastuuta vankien jälkihuollosta ei ole kenelläkään. Yhteistyön toimivuuden parantamisessa ja kehittämisessä kuntien, Rikosseuraamuslaitoksen ja järjestöjen välisen yhteistyön kehittäminen on erityisen tärkeää. Verkostotyö, kuten Yhteistyössä rikoksettomaan elämään (YRE) – verkostot, ovat tärkeitä ja toimivia yhteistyön paikkoja, joissa syntyy myös ymmärrystä toisten työstä ja joissa on mahdollisuus keskustella työn ulottuvuuksista. (Vapauttamisvaiheen yhteistyö 2015.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen toteuttamista sekä selvennän tutkimusprosessin aikana tekemiäni valintoja. Aloitan esittelemällä tutkimusmenetelmät, jonka jälkeen esittelen tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset, sekä etenen aineiston esittelyyn. Aineiston esittelyn jälkeen kuvaan sen käsittelyä ja analyysiä. Luvun päätteeksi käyn läpi tutkimuseettisiä seikkoja.

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu tutkimuksen tehtävänä ja tavoitteena on kvalitatiivisin sekä kvantitatiivisen keinoin tuottaa empiiristä, kuvailevaa kokemustietoa siitä, miten vankilasosiaalityötä tekevät sosiaalityön ammattilaiset kokevat työnsä haasteet ja erityisyyden. Kyselyn avulla kartoitan myös palvelusuunnitelmien käyttöä vankeusajan tavoitteiden saavuttamisessa sekä vankilasosiaalityön laatua sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Tutkimuskysymykseni on:

- 1) Millaisena sosiaalityö näyttäytyy vankilassa sosiaalityöntekijän näkökulmasta?

Hypoteesinä tutkimuksessani on, että vankilan sosiaalityö eroaa työn sisällön ja haasteiden osalta kunnan sosiaalitoimen työstä. Vankilan sosiaalityö nähdään erityisenä, mutta kuitenkin osittain tunnistamattomana professiona.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Pro gradu -tutkielmani pyrkii kuvailevaan otteeseen kvantitatiivisen (määrällisen) sekä osittain myös kvalitatiivisen (laadullisen) tutkimusmenetelmän avulla. Kvantitatiivinen tutkimus on numeerisesti toteutettua, ja sen avulla pyritään vastaamaan määrällisiin

kysymyksiin kuten mikä, missä tai kuinka paljon. Tutkimuksen otos on oltava riittävän suuri, jotta tutkittava ilmiö on mahdollista kuvata numeerisen tiedon pohjalta. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus eroaa kvantitatiivisesta muun muassa tiedon keruussa, sekä ilmiön ymmärtämisessä. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii vastaamaan kysymyksiin kuten miksi ja miten. Otos voi olla suppea ja harkinnanvaraisesti koottu. Lisäksi kvalitatiivisen tiedon ymmärtämiseen pyritään pehmeän tiedon pohjalta, esimerkkinä henkilökohtaiset haastattelut. (Heikkilä 1999, 16-17.)

Tutkielmani metodia voidaan näin ollen kutsua myös nimellä mixed methods. Käytännössä tämä tarkoittaa sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen tutkimuksen keinoin kerättyjen aineistojen sekoittamista tietyllä logiikalla. Menetelmässä kvalitatiivinen osuus tukee kvantitatiivisesti tuotettua tietoa, tai tuo siihen jotain olennaista lisää. Kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta onkin vaikea tarkkarajaisesti erottaa. Sen vuoksi nämä tutkimusmenetelmät nähdään nykyisin enemmän toisiaan täydentävänä lähestymistapoina. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 123-125.)

Mixed methods tarkoittaa oman tutkimukseni kohdalla sitä, että tulen analysoimaan aineistoa sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti ja käytän kahta erilailla tuotettua aineistoa. Tällä tavalla pyrin hyödyntämään tutkimustulokset mahdollisimman laajasti. Tutkimuksessani kvantitatiivista osuutta edustavat kyselylomakkeen kysymykset, joissa on annettu valmiit vastausvaihtoehdot, kvalitatiivista osuutta edustavat avoimet kysymykset, joissa on annettu tila vastaajan omalle näkemykselle. Pääosin tutkimukseni aineisto on kuitenkin kvantitatiivista ja strukturoidusti tuotettua.

Kvantitatiivisen aineiston olen analysoinut SPSS- ohjelmistoa (Statistic Packages for Social Science) apuna käyttäen. SPSS-ohjelmiston menetelminä olen käyttänyt frekvenssitaulukoita osoittamaan prosenttiosuuksia, vertaillut jakaumia custom tables -toiminnon avulla sekä ristiintaulukoinut informaatiota. Käytettäessä taulukointia analyysikeinona, on mahdollista kuvata jakaumia tai yleisiä tasoja prosenttiosuuksilla ja -jakaumina (Alkula ym. 2002, 189.) Vastauksia analysoidessani olen tarvittaessa

luokitellut muuttujia uudelleen. Vastausvaihtoehtoja on siis osassa kysymyksiä yhdistetty kyselylomakkeeseen verrattaessa.

Kvalitatiivisen aineiston olen teemoitellut avoimista vastauksista nousseiden asioiden perusteella. Aineiston teemoiksi voidaan hahmottaa sellaisia seikkoja, jotka toistuvasti nousevat esiin aineistosta ja valaisevat tutkimusongelmaa (Taanila 2007, 14). Olen käynyt läpi aineistoa useaan kertaan, sekä erotellut ja nostanut esiin useimmin vastattuja teemoja.

5.3 Kyselytutkimus

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi valitsin kyselytutkimuksen sekä avoimin että strukturoiduin kysymyksin. Kerätessä tutkimustietoa ryhmältä, joka käyttää paljon internetiä, on tiedonkeruu itsenäisesti täytettävällä verkkolomakkeella osoittautunut käytännölliseksi vaihtoehdoksi (Tilastokeskus). Kyselyn valtakunnallisesti laaja otanta tukee kvantitatiivisen survey-tutkimuksen vaihtoehtoa erityisesti pitkien välimatkojen vuoksi. Koska kyseessä on ammattiryhmään suuntautuva kysely, joka käyttää työssään tavalla tai toisella tietokonetta, pidin verkkolomakkeen käyttöä perusteltuna. Kyselylomakkeen tavoitteena on myös tavoittaa avoimempaa ja suurempaa vastausmateriaalia. Kyselytutkimus tunnetaankin perinteisesti survey-tutkimuksen keskeisenä menetelmänä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 180-181).

Verkkokyselyyn vastaaminen nähdään vastaajan kannalta nopeampana vaihtoehtona. Toisena vaihtoehtona harkitsin myös haastattelumenetelmää, mutta suurten välimatkojen ja mahdollisimman monipuolisen vastaajakunnan tavoittamiseksi perustelluksi vaihtoehdoksi valikoitu kvantitatiivinen puolistrukturoitu kyselyaineisto. Puolistrukturoitu kyselylomake on pyritty laatimaan siten, että se on selkeä ja helposti vastattava. Strukturoidun kyselyn etuja ovat laajan vastaajanjoukon tavoittaminen sekä mahdollisuus useiden asioiden kysymiseen.

Puolistrukturoidun kyselylomakkeen (liite 2) laadin kurssilla, jonka päätavoitteena oli kyselytutkimuksen toteuttaminen. Kyselyn pohjana käytin aiemmista tutkimuksesta ja teoriasta nousseita asioita. Hyvän kyselylomakkeen laatimiseen kuuluu myös lomakkeen testaus. Lomaketta testasin lähipiiriini kuuluvien ihmisten parissa. Lomakkeen pyrin muotoilemaan selkeäksi sekä asettelemaan kysymykset järkeväksi. Saatelomakkeessa mainitsin kyselyyn vastattavan anonyymisti ja sen olevan luottamuksellinen. Korostin sitä, ettei vastauksia ja tuloksia ei käytetä mihinkään muuhun tarkoitukseen.

5.4 Aineiston esittely

Tutkimuksen aineisto on kerätty syksyn 2015 aikana sähköpostin välityksellä lähetetyn verkkokyselylomakkeen avulla. Tutkimuksen kohteena olivat Suomen suljettujen sekä avovankiloiden sosiaalityöntekijät tai sosiaalityöstä vastaavat ohjaajat. Vankiloita Suomessa on yhteensä 26 ja jokaisessa toimii yksi tai useampi sosiaalityöntekijä tai sosiaali-/erityisohjaaja vankilan koosta riippuen. Tutkimuslupan sain 22 vankilasta ja empiirisen otoksen alkuperäinen koko oli siten 44 henkilöä. Kyselyyn vastanneita henkilöitä oli lopulta 20 ja vastausprosentti näin ollen 45.

Tutkimuslupaa hakiessani ilmeni, ettei jokaisessa Suomen vankilassa ole sosiaalityöntekijän nimikkeellä toimivaa henkilöä. Osassa vankiloista sosiaalityön kenttää hoitavat eri nimikkeillä toimivat erityisohjaajat. Tästä syystä kysely suunnattiin sosiaalityötä toteuttaville ohjaajille niissä vankiloissa, joissa sosiaalityöntekijän nimikkeellä toimivaa henkilöä ei ole. Niiden vankiloiden ohjaajille kyselyä ei ole toimitettu, joissa on sosiaalityöstä vastaava sosiaalityöntekijä. Kyselyn tavoitteena on ollut saavuttaa erityisesti sosiaalityöstä vastaavat henkilöt.

Tutkimuslupaa ei jokaisesta vankilasta myönnetty, joten pyrkimys kokonaisuutenaan sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ei onnistunut. Saatua tutkimuslupaa ja selvitettyäni, ettei näissä kaikissa vankiloissa toimi sosiaalityöntekijää, päätin suunnata

kyselyn sosiaalityöntekijättömissä vankiloissa myös sosiaalityöstä vastaaville ohjaajille. Mikäli olisin suunnannut kyselyn vain sosiaalityöntekijöille, olisi suuri osa vankiloista jäänyt kokonaan pois.

Kyselyn olisi ollut mahdollista suunnata kaikille sosiaalialan ohjaajille, jolloin luotettavuus ja toistettavuus olisi mahdollisesti saavutettu paremmin. Mielestäni käytetyllä otannalla tavoitettiin kuitenkin erityisesti sosiaalityötä toteuttavien näkemykset. Mikäli aikataulullisesti olisi ollut mahdollista, olisi tutkimus mahdollisesti toteutunut tarkoituksenmukaisemmin, jos tutkimus olisi rajattu vain sosiaalityöntekijöihin tai laajennettu koskemaan kaikkia vankiloissa toimivia ohjaajia. Siinä tapauksessa, että tutkimus olisi muutettu suuntautumaan vain sosiaalityöntekijöille, olisi näiden vähäisen määrän vuoksi hedelmällisempi vaihtoehto ollut kvalitatiivinen haastattelututkimus.

Kysely lähetettiin sähköisesti yhteensä 44 henkilölle, joista vastaus saatiin 20:lta. Näin ollen vastausprosentti oli 45. Otettaessa huomioon pieni vastaajakunta, lähes puolen tavoittaminen on kuitenkin hyvä tulos. Aikaa kyselyyn vastaamiseen annettiin kaksi viikkoa ja vastaajia muistutettiin sähköpostitse kyselyyn vastaamisesta.

5.5 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston käsittelyn aloitin tulostamalla sähköisesti saapuneet verkkolomakkeet. Tutkin lomakkeita useaan kertaan ja silmäilin vastausvaihtoehtoja saadakseni kokonaiskuvan vastausten sisällöstä. Tämän jälkeen siirsin lomakkeiden tiedot SPSS-ohjelmistoon. SPSS -ohjelmiston käytön myötä oli ilmeistä, että tarvetta vastausvaihtoehtojen yhdistämiselle oli, sillä useimmissa vastauksissa ääripään vaihtoehdot olivat jääneet käyttämättä. Näin ollen jatkoin muokkaamalla muuttujia uudelleen tavoitteenani saada ne yksinkertaisempaan ja luettavampaan muotoon.

Analyysin aluksi tarkastin frekvenssianalyyseillä, että lomakkeiden tiedot olivat siirtyneet oikein SPSS –alustalle. Analyysissä tarkastelin eri taulukoiden prosenttiosuuksia sekä vertailin jakaumia. Pysin myös ristiintaulukoimaan vastauksia, löytääkseni aineistossa esiintyviä riippuvuuksia. Avoimet vastaukset merkitsin eri väreillä, jolloin usein toistuvien vastausten perusteella tapahtuva teemoittelu on mahdollista.

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta on aina syytä pohtia ja analysoida. ja tämä on osa tutkimuksen raportointia. Tutkijan on aina tunnettava hyvin tutkimuksen kohteena oleva ilmiö. Yleensä vain tätä kautta on mahdollista saavuttaa luotettavia tuloksia. Kvantitatiivisin menetelmin on mahdollista saada tuloksia, mutta niiden oikea tulkinta vaatii alan tuntemusta laajemmassa määrin kuin vain käytetyn aineiston kuvauksen antamissa rajoissa. (Alkula ym. 2002, 21.)

Luotettavan ja hyvän empiirisen aineiston kriteereinä voidaan pitää sisäistä ja ulkoista luotettavuutta. Miten hyvin kerätyt tiedot kuvaavat niitä asioita, joita halutaan tutkia ja mitata käsittää tutkimuksen sisäisen luotettavuuden. Tutkimuksen tietojen perusteella saatujen tutkimustulosten yleistettävyyks on huomioitava seikka, joka on tarpeen aineiston ulkoisen luotettavuuden saavuttamiseksi. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2002, 44.) Hyvällä tutkimusasetelmalla, oikeilla käsitteillä ja teoriolla sekä otannalla voidaan parantaa tutkimuksen validiteettia (Metsämuuronen 2001, 41).

Tutkimusluvut kyselyn toteuttamiseen hain Rikosseuraamusviraston ohjeen mukaisesti vankiloiden johtajilta. Rikosseuraamusviraston erillistä lupaa ei tarvinnut hakea, sillä tutkimus kohdistui sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin ja tutkimuksen tietolähteenä toimi vankilan henkilökunta eikä tutkimuksessa käsitellä henkilötietoja.

Tutkimusta toteuttaessani olen pyrkinyt seuraamaan tiedeyhteisön yhteisiä sovittuja sääntöjä. Tutkimuseettisen lautakunnan ihmistieteitä koskevan tutkimuksen eettisten ohjeiden mukaisesti olen kunnioittanut vastaajien itsemääräämisoikeutta, vahingoittamisen välttämistä, sekä yksityisyyden ja tietosuojan huomioimista. Kyselyn saatekirjeessä olen korostanut kyselyyn luottamuksellisuutta, kyselyyn vastaamisen nimettömyyttä sekä sitä, ettei vastauksia luovuteta muuhun tarkoitukseen. Osallistuminen on ollut vapaaehtoista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Tutkimusluvan on myöntänyt vastaajan esimies, mutta luvan myöntö ei ole edellyttänyt vastaamista. Kyselyyn vastaajien henkisiä haittoja olen pyrkinyt välttämään kyselyn luottamuksellisuudella, jolloin vastaukset eivät päädy kolmannen osapuolen käsiin. Tutkimuksen yksityisyys sekä tietosuojaus on varmistettu, sillä kyselyn vastaukset ovat nimettömiä ja vain tutkijan saatavilla. Tutkimuksen päätyttyä vastauslomakkeet tuhoaan asianmukaisesti. Tutkimuksessani en ole käsitellyt arkaluonteisia henkilötietoja, joten sen osalta eettisyyden ongelmia ei ilmennyt. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Kyselylomakkeella tiedustelin vastaajien ikäjakaumaa sekä sitä, montako sosiaalityöntekijän nimikkeellä toimivaa henkilöä yksikössä toimii. Näiden kysymysten avulla pyrin löytämään yhteyksiä vastaajan iän ja sosiaalityön näkemysten välillä sekä luomaan kokonaiskuvaan, siitä millaisissa vankiloissa sosiaalityöntekijän nimikkeellä toimivia henkilöitä on. Näiden kysymysten vastauksia en kuitenkaan pystynyt hyödyntämään, sillä vastaajat eivät todennäköisesti ole eritelleet sosiaalityöntekijää ohjaajasta tai erityisohjaajasta. Todennäköisesti kyselylomakkeen ohjelmointivirheen vuoksi, myöskään vastaajien ikäjakaumaa ei ollut mahdollista saada.

6 VANKILASOSIAALITYÖN ULOTTUVUUDET

Seuraavissa kappaleissa pyrin eriytettynä pureutumaan tutkimuskysymyksiin olleisiin kohtiin aiemman teorian kautta ja saamaan vastauksia siihen, millaisena sosiaalityö näyttäytyy työntekijöiden näkökulmasta. Analysoinnissa pyrin peilaamaan tuloksia aiempiin tutkimuksiin.

6.1 Vankilan sosiaalityön professionaalinen asema

Kyselyyn vastanneista suurin osa eli 11 kappaletta (55 %) työskenteli Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloissa, Etelä-Suomen vankiloista vastauksia saapui 5 kappaletta (25 %) ja Länsi-Suomen vankiloista 4 kappaletta (20 %). Vastaajat sijoittuivat tasan sekä avo- että suljettuun vankilaan molempien vastausprosentin ollessa 50. Kyselyn perusteella vastaajista 15 prosenttia eli 3 kappaletta oli miehiä ja loput 85 prosenttia olivat naisia.

Vankilan sosiaalityön aseman muutos sekä sen vakiintumattomuus nousee esiin kyselyn vastauksista. Vankeuslaissa asetetaan sosiaalityön tärkeimmäksi tekijäksi asiakaslähtöisyys. Vankeuslain mukaan vankia on myös tuettava asioiden hoidossa, suhteissa lähipiiriinsä sekä kuntoutumisessa. (Vankeuslaki 767/2005). Toistuvasti esiin nousee se, että vankilan erikoistuneessa organisaatiossa sosiaalityö nähdään vasta toissijaisena professiona, apuprofessiona (mm Kirjavainen 2012, 97; Mäkelä 2014, 21-22). Vankilan sosiaalityöntekijä ei itse tuota tai toteuta palveluja, vaan hän ohjaa niiden äärelle, joten hänellä tulee olla kokonaisnäkemys erilaisista palvelujärjestelmistä. (Mäkelä 2014, 22.) Vankilan sosiaalityön professionaalisuuden vakiintumattomuus näkyy ammattinimikkeiden vaihtuvuudessa.

Teemoittelun mukana vapaista vastauksista korostui vankilan sosiaalityöntekijöiden laaja-alainen tehtäväkenttä ja osaamisen vaatimukset. Vastauksissa näkyi

työtehtävissä tapahtuneet muutokset ja tämän kautta tulleet epäselvyydet työnkuviin. Ohjaajien nähtiin tekevän kaikkien kaikkea, ja erityisesti päihdetyöstä tai muusta vastaavasta vastaavat ohjaajan virat on poistettu. Erityisesti huomioita kiinnittävä vastaus oli:

”jos kukaan muu ei hoida niin sosiaalityöntekijä hoitaa”.

Kuten seuraavasta taulukosta on nähtävillä, suurin osa vastanneista työskentelee vankilassa, jossa on vähemmän kuin 50 vankia. Vain kaksi vastaajaa työskenteli vankilassa, jossa on yli 150 vankia.

Tehtävänimike	Yksikön vankien keskimääräinen lukumäärä			
	alle 50	50-100	100-150	yli 150
Sosiaalityöntekijä	1	1	2	0
Erityisohjaaja	4	4	4	2
Ohjaaja	2	0	0	0
Yhteensä	7	5	6	2

Taulukko 4. Työntekijöiden koulutus suhteessa vankilan kokoon

Edellisestä taulukosta on myös nähtävillä, että sosiaalityöntekijän ammattinimikkeellä toimivia henkilöitä oli vain 4 kappaletta, erityisohjaajia 14 ja ohjaajia 2 kappaletta. Kyselyyn vastanneista vankiloista vain siis neljässä oli sosiaalityön ammattinimikkeellä toimiva henkilö, joka on hyvin pieni määrä. Ammattinimikkeiden myötä suurin osa vastaajista oli suorittanut sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon (14 kpl), yliopistotutkinnon suorittaneita vastaajista oli 5 kappaletta ja ammattikoulun oli käynyt yksi ohjaaja. Tässä on nähtävissä Kirjavaisen (2012, 97) mainitsema virkojen pätevyysvaatimusten ja nimikkeiden muutos, jolloin sosiaalityön tehtäviä on mahdollista suorittaa ilman korkeakoulussa suoritettua sosiaalityön tutkintoa.

Vastaajilta kysyttiin heidän työkokemustaan kyseisessä tehtävässä. Kysymyksen taustalla vaikutti ajatus siitä, ovatko näkemykset sosiaalityön laadusta yhteydessä

työkokemukseen. Onko vastaaja, jolla on lyhyt työkokemus mahdollisesti naiivimpi vastauksissaan, tai onko pitkän työhistorian omaava henkilö skeptisempi työnsä laatuun ja vaikuttavuuteen.

	Vastausjakauma	Prosentit %
alle vuosi	3	15,0
1-5 v.	7	35,0
6-10 v.	6	30,0
yli 10 v.	4	20,0
Yhteensä	20	100,0

Taulukko 5. Vastaajien työkokemus vuosina

Työkokemusvuosia kyseisessä tehtävässä vastaajilla oli melko tasaisesti. Suurin osa vastaajista oli työskennellyt kyseisessä tai vastaavassa tehtävässä 1-5 vuotta. Seuraavassa taulukossa olen ristiintaulukoinut työkokemukusta sekä käsitystä siitä, onko sosiaalityön laadukkaalle toteuttamiselle riittävästi aikaa.

	Onko sinulla riittävästi aikaa toteuttaa laadukasta sosiaalityötä?		Total
	Kyllä	Toisinaan	
Työkokemus vuosina 1-5 v	2 66,7 %	1 33,3 %	3 100 %
6-10 v	4 57,1 %	3 42,9 %	7 100 %
yli 10 v	5 83,3 %	1 16,7 %	6 100 %
alle vuosi	1 25,0 %	3 75,0 %	4 100 %
Yhteensä	12 60 %	8 40 %	20 100 %

Taulukko 6. Työkokemus suhteessa käsitykseen työn laadullisesta toteuttamisesta

Edellisestä taulukosta on nähtävillä, että kaikki vastaajat olivat vastanneet heillä olevan aikaa työnsä toteuttamiseen riittävästi aina tai toisinaan. Kukaan vastaajista ei ollut valinnut vaihtoehtoa "ei" vaikka se yhtenä vaihtoehtona oli. Yli 10 vuotta työssä olleista suurin enemmistö (83,3 %) olivat sitä mieltä, että heillä on aina mahdollisuus toteuttaa laadullista sosiaalityötä. Taulukosta on nähtävissä työkokemuksen suhde käsitykseen laadullisesta työstä. Alle vuoden työssään olleista suuri osa koki heillä olevan aikaa vain toisinaan (75 %), kun taas yli 10 vuotta olleista näin koki vain 16,7 prosenttia. Syitä näihin eroihin saattavat muun muassa olla työkokemuksen myötä kertynyt tietotaito ja käytännön osaaminen tai esimerkiksi eri käsitykset laadusta ja sen saavuttamiseen tarvittavasta ajasta.

Professionaalisuus pitää sisällään ajatuksen siitä, että sosiaalityö on käytäntöä ja tieteellisyyttä yhdistävää asiantuntijuutta. Pyrittäessä professionaalisuuteen on omaa työtään pystyttävä suuntaamaan ja refleктоimaan oman tieteenalan keskeisiin kysymyksiin ja tavoitteisiin. Seuraavassa taulukossa on eriteltyä prosentuaalisesti, miten vastaajat kyselyn perusteella pystyvät vaikuttamaan muun muassa työnsä sisältöön. Vastaajista suurin osa kertoo pystyvänsä vaikuttamaan työssään tekemiinsä ratkaisuihin erittäin paljon. 55 prosenttia vastaajista kertoi pystyvänsä vaikuttamaan melko paljon myös siihen, mitä heidän työtehtäviinsä kuuluu ja 45 prosenttia siihen, mihin suuntaan työtä tulisi kehittää.

	Ei lainkaan	Jonkin verran	Kohtalaisesti	Melko paljon	Erittäin paljon
	%	%	%	%	%
Siihen millaisia ratkaisuja teet työssäsi?	0 %	0 %	15 %	40 %	45 %
Siihen, mitä työtehtäviisi kuuluu?	0 %	5 %	30 %	55 %	10 %
Työnjakoon vankilan työntekijöiden kesken?	10 %	20 %	30 %	30 %	10 %
Siihen, mihin suuntaan työtä pitäisi kehittää?	0 %	15 %	25 %	45 %	15 %
Työn organisointiin?	0 %	25 %	15 %	30 %	30 %
Työpaikan ilmapiiriin?	5 %	10 %	30 %	35 %	20 %
Oikeudenmukaisuuden toteutumiseen?	5 %	15 %	25 %	25 %	30 %
Asiakaslähtöisyyden tukemiseen?	0 %	10 %	20 %	40 %	25 %

Taulukko 7. Työhön vaikuttamisen mahdollisuudet

Taulukon perusteella vankilan sosiaalityötä toteuttavilla on melko paljon tai jopa erittäin paljon vaikuttamisen mahdollisuuksia omassa työssään. Jokaisessa vastausvaihtoehdossa enemmistö vastauksista sijoittuu vaihtoehtoihin melko paljon tai erittäin paljon. Erityisesti kysymykset, joissa vaikuttamisen mahdollisuudet koskevat vain omaan työhön liittyviä seikkoja, kuten omaan työhön liittyvät ratkaisut, ovat nähtävästi kohtia joihin pystytään vaikuttamaan. Sen sijaan niihin kysymyksiin, joissa on huomioitava muu vankilan henkilökunta, kuten työnjako vankilan työntekijöiden kesken, on vastattu selvästi hajanaisemmin ja näin ollen vaikuttamisen mahdollisuus koettu vähäisemmäksi. Tämän taustalla voi elää ajatus vankilan sosiaalityön toissijaisesta professiosta, jolloin vankilan muiden ammattiryhmien toiminta ja tarpeet menevät etusijalle.

6.2 Asiakastyön ulottuvuudet

Kyselyn avoin kysymys ”Mitä elementtejä laadukas sosiaalityö vankeinhoidossa sisältää”, nosti esiin hyvin paljon samankaltaisia näkemyksiä vastaajan taustasta riippumatta. Erityisesti nousi esiin työntekijän ja vangin vuorovaikutussuhteen ja yhteistyön merkitys. Nämä oli nostettu esiin 10 vastauksessa. Kuulluksi tuleminen (6), vankilähtöisyys (5), ihmisarvon kunnioitus (2) ja ymmärrys vangin tilanteesta (4) nousivat myös esiin vastauksissa.

”Palveluohjaus, vuorovaikutus, kuulluksi tuleminen.”

”Henkilökohtaista asiakkaan ja työntekijän kohtaamista.”

”Kokonaisvaltainen vangin tilanteen ymmärrys, josta mahdollisuus muutokseen ja sitä tukeviin toimiin.”

Kunnioittava asenne vankia kohtaan ja ihmisarvon kunnioittaminen nähtiin olevan osa toimivaa vuorovaikutusta. Psykososiaalisen asiakastyön merkittävyys ja sen osa-alueet tulivat esiin suurena tekijänä osana vankilan sosiaalityötä. Uhkana laadukkaan sosiaalityön toteuttamiselle avoimissa kysymyksissä ilmeni resurssien puute, joiden puute estää ajan antamista vangille. Ajan antaminen vangille kuitenkin koettiin kulmakiveksi laadukkaalle sosiaalityölle.

”Kiire, lyhyet tuomiot ei ehdi puuttua jokaiseen tarpeeseen, joutuu joskus tekemään priorisointia.”

Vangille annettava aika (7) oli psykososiaalisen sosiaalityön ohella toinen merkittävä vastauksissa esille noussut teema. Vangin kokonaisvaltainen kohtaaminen nähtiin olevan mahdollista, mikäli vangille on annettavissa aikaa riittävästi. Lisäksi joustavuus aikojen varaamisessa ja päätöksenteossa oli mainittu kolmessa vastauksessa.

”Riittävästi aikaa ja asiantuntemusta.”

”Verkostoitumista ja kokonaisvaltaista huomiointia, aikaa.”

Avoimissa vastauksissa ilmenivät myös motivoinnin tarpeellisuus (3). Lakien ja asetusten tunteminen nousi myös esiin (2), sillä kyseessä on aiemmin mainittu toissijainen professio suljetussa ympäristössä, jonka puitteet määräytyvät muulta taholta käsin.

”Laillisuus ja ihmisarvon kunnioitus.”

”Lait ja asetukset tunteminen ja noudattaminen suhteessa dialogiseen asiakastyöhön.”

Seuraavasta taulukosta on nähtävillä karkeat piirteet asiakaskohtaamisesta. Vangin vankeusaikana työskentelyssä keskitytään melko hyvin asiakkaan kannalta tärkeisiin asioihin (55 %). Samoin asiakas tulee kuulluksi sekä on kyennyt osallistumaan työskentelyyn melko hyvin. Kyselyn avulla saatujen vastausten määrän vähäisyyden vuoksi, on huolestuttavaa huomata, että suhteellisen suuri osa vastaajista on kuitenkin valinnut vastaus vaihtoehdoksi kohtalaisen

	Ei lainkaan	vähän	kohtalaisesti	melko hyvin	Täysin
	%	%	%	%	%
Työskentelyssä keskitytään asiakkaan kannalta tärkeisiin asioihin:	0 %	5 %	15 %	55 %	25 %
Asiakas tulee kuulluksi asiakassuhteessa:	0 %	0 %	10 %	55 %	35 %
Miten asiakas on kyennyt osallistumaan työskentelyyn?:	0 %	0 %	15,8 %	63,2 %	21,1 %

Taulukko 8. Asiakaskohtaaminen

Palvelusuunnitelmissa sekä muutokseen motivoinnissa voisi ajatella etusijalla olevan asiakkaan omasta kokemuksesta nousevat tärkeät asiat. Edellä olevan taulukon mukaisesti kuitenkin vain 25 prosenttia vastaajista kertoi työskentelyssä keskittyttävän

asiakkaan kannalta tärkeisiin asioihin ja jopa 20 prosenttia vastaajista kertoi asiakkaan kannalta tärkeiden asioiden olevan vain vähän tai kohtalaisesti työn kohteena. Näissä tapauksissa vangin osallisuuden kokemuksen tavoittelu jää saavuttamatta.

Seuraavassa taulukossa on nähtävissä vankilassa olevan syrjäytyneen ja marginalisoituneen asiakasryhmän erityiset ongelmat.

	huono	melko huono	kohtalainen	melko hyvä	hyvä
	%	%	%	%	%
Asiakkaan fyysinen hyvinvointi	0 %	40 %	40 %	20 %	0 %
Asiakkaan psyykinen hyvinvointi	15 %	60 %	25 %	0 %	0 %
Asiakkaan päihteiden käyttö	36,8 %	36,8 %	10,5 %	5,3 %	10,5 %
Asiakkaan väkivallan kokeminen	10,5 %	47,4 %	21,1 %	15,8 %	5,3 %
Asiakkaan asuinolot siviilissä	30 %	50 %	10 %	5 %	5 %
Asiakkaan taloudellinen tilanne	55 %	40 %	0 %	0 %	5 %
Lähipiiriin asiakkaalle tarjottu tuki	10 %	60 %	20 %	10 %	0 %

Taulukko 9. Vankien tilanne sosiaalityötä toteuttavien näkökulmasta

Yllä olevassa taulukossa on nähtävissä, millaisessa tilanteessa vankilasosiaalityötä toteuttavat näkevät asiakkaansa. Lähes jokaisessa vastauksessa tilanne on nähty melko huonona. Vankilan päihteetön ja vartioitu ympäristö ovat todennäköisimpiä syitä siihen, että päihteiden käytön ja väkivallan kokemuksen voidaan nähdä olevan osittain paremmalla tasolla muihin osa-alueisiin nähden. Ongelmat asuinoloissa siviilissä sekä toimeentulossa ovat selkeästi nähtävillä. Nämä ongelmat ovat todennäköisesti myös osasyynä vangin päätyemisessä vankilaan. Tiedossa on myös se, että monet vangit

menettävä asuntonsa vankeusajan aikana ja uuden asunnon saaminen vapautuessa on osoittautunut haasteelliseksi (Kananoja ym. 2011, 267).

Antikainen (2008) esittää vankilan sosiaalityön ongelmina ja kehittämisen kohteina juuri vapautumisen jälkeisen asunnottomuuden sekä kotikunnan viranomaisten haluttomuuden vapautuvan vangin asioiden hoidossa tarvittavaan yhteistyöhön. Asunnottomuuden myötä riski uusintarikollisuuteen kasvaa huomattavasti. Aiemmat negatiiviset kokemukset kotikunnan viranomaisista aiheuttavat omalta osaltaan vaikeutta asioiden hoidossa. Vangin kuntouttamisen ja yhteiskuntaan sopeuttamisen kannalta on olennaista, että huomioita kiinnitetään vangin asuttamis-, velka-, verkosto-, mielenterveys- sekä päihdetyöhön. (Antikainen 2008, 13-14.) Huomattavaa on, että asunnottomuus on ollut ongelma jo ennen vankeutta noin 35 prosentilla vangeista. Kysymys asumisesta onkin yksi keskeisin tekijä vangin integroitumisessa takaisin yhteiskuntaan. (Kananoja ym. 2011, 267.)

6.3 Palvelusuunnitelmat ja verkostotyö asiakastyön välineinä

Koska vangeille laadittavia suunnitelmia korostetaan, vastaajilta tiedusteltiin vangeille laadittavan rangaistus suunnitelman toteutumista sekä sitä, luodaanko suunnitelmat jokaiselle vangille. Erityisesti vankilan sosiaalityön välineenä käytettävä rangaistusajansuunnitelma on luotu, jotta jo vankeusaika olisi tavoitteellista. Antikaisen (2008) mukaan vapautumista helpottava vapautumissuunnitelma ja sen mukainen työ muodostaa rangaistusajansuunnitelman kanssa kokonaisuuden, joka kattaa muun muassa asumisen, toimeentulon, työn/opiskelun, sosiaalisen verkoston sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen. (Emt. 2008, 3.) Tämän toteuttaminen verkostotyönä puoltaa vapautumisen jälkeistä aikaa rikoksettomana, joten monien toimijoiden sekä vangin itsensä mukaan ottaminen suunnitelman laadintaan ja tavoitteiden asettamiseen on hedelmällisin keino uusintarikollisuuden ehkäisemiseen ja hyvinvoinnin tuottamiseen.

	Ei lainkaan	vähän	kohtalaisesti	melko hyvin	Täysin
	%	%	%	%	%
Työntekijä tuntee asiakkaalle laadittavan suunnitelman sisällön ja tarkoituksen	0 %	0 %	5,3 %	57,9 %	36,8 %
Asiakas tuntee oman suunnitelmansa sisällön	0 %	10,5 %	21,1 %	52,6 %	15,8 %
Työntekijä on mukana tekemässä suunnitelmaa	5,3 %	15,8 %	15,8 %	36,8 %	26,3 %
Asiakas osallistuu suunnitelman laadintaan	0 %	5,6 %	11,1 %	38,9 %	44,4 %
Suunnitelma laaditaan jokaiselle vangille	0 %	5,6 %	5,6 %	50,0 %	38,9 %

Taulukko 10. Rangaistusajan suunnitelma

Edellisestä taulukosta on nähtävillä rangaistusajan suunnitelman toteutus sekä osittain käytön yleisyys. Rangaistusajan suunnitelma tulee lain mukaan laatia jokaiselle vankeusvangille. Tilaston perusteella on kuitenkin ilmeistä, ettei suunnitelmaa laadita lainkaan jokaiselle. Vain 38,9 prosenttia vastauksista antoi ymmärtää, että suunnitelma laaditaan jokaiselle vangille. Avoimissa vastauksissa ilmenivät syyt siihen, miksi suunnitelmaa ei ole laadittu. Näitä olivat lyhyet vankeusajat, jolloin suunnitelmaa ei ehditä laatimaan, tutkintavankeus, jolloin suunnitelmaa ei laadita lainkaan sekä vangittuna olevat maahanmuuttajat, jotka odottavat karkotusta kotimaahansa. Huomiota herättävä piirre vastauksissa oli se, että työntekijät eivät välttämättä tunne vangin rangaistusajan suunnitelman sisältöä. Myöskään vangit itse eivät välttämättä tunne oman suunnitelmansa sisältöä.

Kananoja ym. (2011, 266) nostaa esiin seikan, jonka mukaan on nähtävissä vankeustuomion pituuden merkitys vapautumisen jälkeisen selviytymisen

onnistumiseen. Mitä pidempi vankeus, sitä haastavampaa elämä on vapautumisen jälkeen. Tämä tosiasia puoltaa entisestään rangaistus- ja vapauttamissuunnitelmien merkitystä osana asiakastyötä vankilassa. Vankeuden jälkeisen selviytymisen kannalta on olennaista se, miten suunnitelma laaditaan sekä miten sitä seurataan. Asiakkaan tulee olla mukana luomassa omia tavoitteitaan ja niiden toteutumista on seurattava. Asiakkaan tilanteiden mukaiset muutokset suunnitelmissa ja tavoitteissa tulisi myös huomioida, jolloin tavoitteet tukevat yksilöllistä kehitystä.

Seuraavassa taulukossa on nähtävillä, että vain 20 prosenttia vastaajista kokevat suunnitelmien tavoitteiden olevan selkeästi laadittuja. Vankeusajan tavoitteellisuus ja sen mukaisesti laadittavat suunnitelmat tulisi nähdä osana työskentelyä ja vangin kokonaistilanteen hahmottamista. Mikäli vankeusajan tavoitteet eivät ole selkeät, eikä tavoitteisiin pääsemistä seurata säännöllisesti, ei vankeusajan työskentely voi edetä. Tämä myös vaarantaa huomattavasti vankeusajan jälkeisen elämän onnistumista rikoksettomana.

	Ei lainkaan	vähän	kohtalaisesti	melko hyvin	Täysin
	%	%	%	%	%
Suunnitelmaan laaditaan selkeät vankeusajan tavoitteet:	0 %	5 %	5 %	70 %	20 %
Tavoitteiden toteutumista seurataan säännöllisesti:	0 %	5 %	10 %	50 %	35 %
Työskentely vangin kanssa etenee suunnitelman mukaisesti:	0 %	0 %	25 %	60 %	15 %

Taulukko 11. Rangaistusajansuunnitelman seuraaminen

Edellisestä taulukosta on nähtävissä, että tavoitteita pyritään kuitenkin seuraamaan säännöllisesti. Suunnitelmien mukainen työskentely myös etenee melko hyvin (60 %

vastaajista) tai täysin (15%). Kuitenkin, jopa 25 prosenttia vastaajista kokee työskentelyn etenevän vain kohtalaisesti, jolloin kyse saattaa olla muun muassa epäselvistä tavoitteista tai vangin kohdalla tapahtuneista tavoitteiden muutoksista tai resurssipulasta, jolloin tavoitteisiin ei kyetä vastaamaan.

Verkostopalaverit ja yhteistyö vankien kotikuntien kanssa nähdään yhtenä tärkeänä osa-alueena vangin kuntoutuksessa sekä selviytymisessä kohti rikoksetonta elämää. Korkeamaa ja Kontiomäki (2015, 8) nostavat esiin sen, että suunnitelmallinen vapautuminen yhteistyössä vankilan sosiaalityöntekijän sekä kotikunnan sosiaalitoimen kanssa, on avaintekijä rikoksettoman elämän onnistumiseen. Mikäli vanki vapautuu samoihin olosuhteisiin missä hän oli joutuessaan vankeuteen, hänen selviytymisensä on kyseenalaisempaa.

Kyselyn vastausten mukaan jopa 80 prosentissa vankiloista järjestetään verkostopalavereja vankien asioissa. 20 prosenttia vastaajista valitsi vaihtoehdon ”harvoin, mutta pakottavassa tilanteessa verkostopalaveri järjestetään”. Yksikään vastaajista ei valinnut vaihtoehtoa, että verkostopalavereja ei järjestetä. Yhteistyön vankien kotikuntien kanssa koki sujuvaksi 80 prosenttia ja 20 prosenttia vastaajista koki yhteistyön olevan hankalaa. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu kuitenkin säännöllinen yhteydenpito vangin kotikunnan sosiaalitoimeen, jotta palvelut pystyttäisiin varmistamaan myös vapautumisen jälkeen (Kananoja ym. 2011, 274).

	Jakauma	%
Kyllä	16	80 %
Harvoin, mutta pakottavassa tilanteessa kyllä	4	20 %
Yhteensä	20	100 %

Taulukko 12. Verkostopalaverien järjestäminen

Myös avoimien vastausten perusteella esiin nousi vankien kotikuntien kanssa tehtävä yhteistyö (3). Osa vastaajista koki yhteistyön olevan haastavaa muun muassa

soittoaikojen ja työntekijän tavoittamisen vuoksi. Lisäksi kuntien työntekijöiden epätasa-arvoinen kohtelu ja yhteistyökyvyn puute koettiin haasteeksi. Asunnon saamisen vaikeus nousi myös esiin yhdessä vastauksessa.

”Vankien epätasa-arvoinen kohtelu kotikunnissa. Yhteistyökyvyn puute.”

”Kunnissa tulisi olla vankien asioihin perehtyneitä yhteyshenkilöitä...”

Vankilan sosiaalityön haasteena suurimmaksi teemaksi avoimien vastausten perusteella esiin nousi kiire (2) ja resurssien puute (2). Virkojen täyttökellot, sijaisten käytön puuttuminen lomien tai sairastumisien kohdalla aiheuttavat jatkuvaa resurssipulaa ja tämän kautta kiirettä. Suureen rooliin nousee siis toimiva työyhteisö, joka luo puitteet toimiville työkäytännöille puuttuvista resursseista huolimatta.

”Psykologin puuttuminen sekä tällä hetkellä virkojen täyttökielto.”

”Sairaslomat (ei sijaisia) > resurssien vähäisyys.”

Alla olevan taulukon mukaan 85 prosenttia (17 kappaletta) vankiloista järjestää viikoittain vankilan sisäisiä palavereja työyhteisöön liittyvissä asioissa. 10 % prosenttia (2 kappaletta) vastasi palavereja järjestettävän kuukausittain ja 5 prosenttia (1 kappale) vain tarvittaessa. 95 prosenttia vastaajista koki palaverien määrän olevan riittäviä.

	Vastausjakauma	Prosentit %
Viikoittain	17	85,0
Kuukausittain	2	10,0
Tarvittaessa	1	5,0
Yhteensä	20	100,0

Taulukko 13. Työyhteisössä järjestettävien palaverin määrä

Kaikki vastaajat kokivat palavereissa käsiteltävät asiat hyödyllisiksi omaan työhönsä nähden. Avoimessa vastauksessaan vastaajat toivat lisäksi esiin asioita, joita toivoivat käsiteltävän enemmän. Erityisesti vankien asioihin paneutumista toivottiin enemmän. Vankien haastavat tilanteet ja ajankohtaiset asiat nousivat vastauksissa esiin. Lisäksi esiin nousivat yhteiset työkäytännöt sekä ajankohtaiset asiat.

6.4 Vankilan sosiaalityön laatu sosiaalityötä toteuttavien näkökulmasta

Kyselylomakkeessani pyrin avoimilla kysymyksillä saamaan vastauksia siihen, miten vankilasosiaalityötä toteuttavat sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat näkevät sosiaalityön laadun. Mitä elementtejä laadukas sosiaalityö heidän mielestään pitää sisällään? Erityisesti avoimista vastauksista nousi esiin ajan antaminen eli tavoitettavuus, sosiaalityön asiantuntijuus sekä vangin kohtaamisen ja vuorovaikutuksen merkitys.

”Riittävästi aikaa ja asiantuntemusta.”

”Inhimillisyyttä, tukemista, neuvontaa, opastusta, motivointia muutokseen, yhteistyötä siviiliin.”

”Verkostoitumista ja kokonaisvaltaista huomiointia, aikaa.”

Asiakaslähtöisyys ja kysy vastata asiakkaan tarpeisiin on palvelujen laadun arvioinnissa keskeisin ominaisuus. Asiakkaat on tuotava osaksi omia palvelujaan, esimerkiksi palvelusuunnitelman laadinnassa. Asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuden hahmottamisen ja verkostoitumisen tärkeys korostuu, mikäli työn tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn, elämänhallinnan ja terveyden parantaminen. Palvelujen laadun kehittämisessä tarvitaan aina tietoa asiakkaan kokemuksista ja tarpeista. (Kainulainen, Haapola & Soine-Rajanummi 2005, 11.) Edellä mainitut seikat käyvät ilmi avoimissa vastauksissa saaduissa tuloksissa ja ne ovat keskeisellä sijalla laadun arvioinnissa.

Lisäksi vastaajia pyydettiin erittelemään omassa työssään laatua heikentäviä seikkoja. Laatua heikentävät seikat vahvistivat näkemystä siitä, mikä on vastaajien mielestä laatua. Lisäksi esiin nousi heikon tiedonkulun ja kirjauksien ongelmat, jolloin työn toteuttaminen puuttuvien faktojen vuoksi ongelmallista.

”Ajan puute, lyhyet tuomiot ei ehdi puuttua jokaisen tarpeeseen.”

”Kiire, lyhyet tuomiot, jatkumoiden puute...”

”Sairaslomat (ei sijaisia) -> resurssien vähäisyys”

Osa vastaajista oli kiinnittänyt huomion myös asenteisiin henkilökunnan ja muiden vankien suunnalta. Asenteiden ei välttämättä koettu estävän laadukasta työtettä, mutta sen nähtiin vaikeuttavan työntekoa huomattavasti. Kuten jo aiemmin mainittu, vankeuslaissa (Vankeuslaki 767/2005) asetetaan sosiaalityön tärkeimmäksi tekijäksi asiakaslähtöisyys. Näiltä osin vastaajien näkemykset ovat linjassa työskentelyä ja toimintaa ohjaavien lakien puitteisiin

Kaiken kaikkiaan vankilan sosiaalityön laadun kulmakivinä voidaan nähdä Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportissa (2006, 27) mainitut seikat, joiden mukaan professionaalisuuden kulmakivinä ovat taidot yksilölliseen asiakastyöhön sekä vuorovaikutukseen. Työssä tarvitaan neuvottelukykä sekä taitoa vangin motivointiin ja toimintaan sitouttamiseen. Lisäksi tarvitaan kykyä tulkita erilaisia elämäntilanteita ja taitoa ohjata suunnitelmallisesti erilaisissa tilanteissa olevia ihmisiä. Työ sisältää psykososiaalista kuntoutusta, jonka tavoitteena on selviytyminen ja usein toiminta- ja ajattelutapojen muuttaminen. Psykososiaalisen työn kautta pyritään löytämään yksilöllisiä ratkaisuja siihen, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykinen pahoinvointi liittyvät toisiinsa. Kiire, resurssipula sekä vankilan suljetun tilan ja ammattiryhmien moninaisuus luovat suuria riskejä laadukkaan sosiaalityön toteuttamisella. (ks. Saarijärvi 2005, 9, 87.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän pro gradu -tutkielmani tutkimustehtävänä selvitettiin ja kuvailtiin sosiaalityön piirteitä vankilaympäristössä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkielmassani pohdin millaista sosiaalityö on vankilan suljetussa ympäristössä ja haastavan asiakasryhmän kanssa. Tutkielmassa pyrittiin luomaan katsauksen vankilan sosiaalityön professionaaliseen asemaan sekä vankilan sosiaalityön keskeisiin elementteihin. Tutkielmalla halusin lisätä ymmärrystä ja keskustelua vankilan sosiaalityön erityisyydestä ja asemasta

Vankilan sosiaalityötä toteutetaan kulttuurissa, jossa pääosassa ovat vankilaan ja sen toimintaan liittyvät tehtävät. Tämä sosiaalityön toissijaisuus tekee vankilan sosiaalityöstä haastavaa. Sosiaalityön ytimen, ajatuksen ja kulttuurin yhdistäminen vartijoiden ja vankilan muun henkilökunnan toimintakulttuuriin nähtiin osittain vaikeana tehtävänä. Kyselyn avoimista vastauksista oli nähtävissä asenteellisuus vankeja kohtaan sekä vankien kotikuntien sosiaalityön että vankilan henkilökunnan suunnalta. Eri toimintakulttuurien yhdistäminen sekä toimiminen hedelmällisessä yhteistyössä on kuitenkin osa kehittämistä vaativaa sosiaalityön laatutyöskentelyä, johon tarvitaan kaikkien osapuolten panostusta. Vankilan sosiaalityöntekijä kokivat kuitenkin pystyvänsä vaikuttamaan oman työnsä sisältöön sekä työssään tekemiinsä ratkaisuihin. Toisaalta vastauksista saattoi näkyä vankilan sosiaalityön eriytyminen muusta toiminnasta. Sosiaalityö vankilassa koettiin tehtävänä, jota hoidetaan omien vankilan toimintaan enemmän kuuluvien toimien ohella tai sosiaalityöntekijän koettiin tekevän tehtäviä, joita kukaan muu ei hoida.

Kuten Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportissa (2006, 48) todetaan, rikosseuraamusasiakkaiden osallistaminen yhteiskuntaan edellyttää tiivistä yhteistyötä sekä seuraamusjärjestelmän että palvelujärjestelmän kesken. Tämän tavoitteen toteutumisessa on nähty tarpeelliseksi yhteistoiminnan vastuuhenkilöiden nimeämistä sekä seuraamusjärjestelmään että palvelujärjestelmään. Tutkimuksen tulosten myötä kävi ilmi yhteistyön tarpeellisuus suunnitelmallisessa vapautumisessa. Vastaajista 80

prosenttia kertoi vankiloissa järjestettävän tarvittavia verkostopalavereja ja samoin 80 prosenttia koki yhteistyön toimivaksi. 20 prosenttia vastanneista kuitenkin koki yhteistyön kuntien kanssa toimimattomaksi ja 20 prosenttia vastaajista ei myöskään järjestänyt verkostopalavereja kuin pakottavassa tilanteessa. Suoraa yhteyttä näissä vastauksissa ei kuitenkaan ollut, vaan yhteistyö saatettiin kokea toimimattomaksi esimerkiksi kunnan virkamiesten asenteellisuuden ja vaikean tavoitettavuuden vuoksi. Lisäksi avoimista vastauksista ilmeni suuret kuntakohtaiset erot yhteistyön toimivuudessa. Vankeusaikaa ja vapautumisen suunnittelua ei tulisi nähdä vain vankeinhoidon tehtävänä, vaan se edellyttää yhteistyötä ja verkostoitumista eri toimijoihin, kuten koulutus- työvoima- asumis- ja psykososiaalisiin palveluihin (Granfelt 2008, 12.) Se, mihin tilanteeseen vanki vapautuu, on hyvin merkityksellistä hänen selviytymisensä kannalta.

Edelleen myös vankeuslaki (767/2005) edellyttää vapautumisen suunnittelua ja yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Tutkimuksen tulokset osoittivat suhteellisen huonoa tilannetta vankien palvelusuunnitelmien laadinnan suhteen. Vain 38,9 prosenttia vastaajista ilmoitti, että suunnitelma laaditaan kaikille vangeille. Huomioitavaa oli myös se, että työntekijät tai vanki eivät itse olleet aina perillä suunnitelmansa sisällöstä. Kuten Kananoja ym. (2011, 266) esittävät, rangaistus- ja palvelusuunnitelmien laadinta sekä niiden tavoitteellinen seuraaminen ovat vangin selviytymisen kannalta ensi arvoisen tärkeitä.

Vankilajärjestelmää ole rakennettu vuorovaikutukseen tai kuntouttamiseen, jotka puolestaan nähdään aikuissofiaalityön kulmakivinä vaan vankilajärjestelmä on pääasiassa säilyttämistä ja rankaisemista varten. Eettisesti korkeatasoisen sofiaalityön lähtökohtina ovat luottamus, rehellisyys, avoimuus ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. (Granfelt 2011, 2015.) Kyselyn vastausten perusteella vankilan sofiaalityön asiakkaiden tilanne nähtiin huonona. Fyysinen, psyykinen sekä taloudellinen tilanne vangeilla oli suurimmassa osassa vastauksia melko huono. Lisäksi asiakkaiden ongelmana nähtiin päihdeongelmat sekä väkivaltatilanteet.

Vuorovaikutussuhteet ja kohtaamiset nousivat esiin kyselyn pohjalta. Ihmisarvon kunnioitus ja ajan antaminen nähtiin sosiaalityön asiakastilanteen kulmakivinä.

Vankilan sosiaalityö on useimmiten aikuisen väestön kanssa tehtävää sosiaalityötä, joten käytännössä katsoen työn voisi katsoa olevan haastavan ryhmän kanssa toteutettavaa aikuissosiaalityötä. Ilmoilla pysyy kysymys siitä, miksi tämän ryhmän kanssa työskentelyn ei nähdä olevan sosiaalityön profession tarpeessa oleva ryhmä? Miksi vankilan sosiaalityö on useassa vankilassa ollut tai ajautunut tilanteeseen, ettei heillä ole sosiaalityöntekijän palveluja saatavilla? Mitä sosiaalityön asiantuntijuus voisi näihin yksiköihin tuoda?

Yhtenä osasyynä voi olla ammattikorkeakoulun sosionomikoulutus, jonka on nähty riittävän vankilassa toteutettavan työn pohjaksi. Vankilan sosiaalityö on tutkimusten mukaan nähty pitkään sosiaalisen työnä, ohjauksena, sen sijaan, että siinä korostuisi yksilöllinen laadullinen sosiaalityö. Kuten Linderborg, Suonio & Lassila (2014, 10-11) esittävät, rikosseuraamusjärjestelmässä sosiaalityö nähdään sosiaalityön professiokeskustelusta irrallaan olevana. Vankilan sosiaalityön nähdään olevan enemmän sosiaalista tukea tarjoavaa sosiaalista työtä kuin tiede- ja teoriapohjaan perustuvana toimintana.

Vankilan sosiaalityötä ei siis nähdä omana vaativana professionaan, jonka toteuttamiseen tarvitaan riittävää korkeakoulutusta. Tämä aiheuttaa ongelmallisen tilanteen suhteessa siihen, että sosiaalityö muodostuu teoreettisesta, tutkimuksellisesta tiedosta ja vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa saavutetusta tiedosta. Näiden tietojen pohjalta sosiaalityöntekijä pohtii ja toteuttaa ammatilliseen tietoon perustuvia toimenpiteitä, käyttää professionaalista harkintaa. Mikäli sosiaalityötä tekevältä puuttuu joku kyseisistä osa-alueista, jääkö sosiaalityö vaillinaiseksi ja sen keskeisin ydin saavuttamatta, jolloin työ onkin vain sosiaalista työtä ilman tieteellistä funktiota. Minna-Kaisa Järvisen (2015, 232-235) mukaan vankilan sosiaalityössä pyritään asiakkaassa ja hänen toimissaan tapahtuvaan muutokseen. Tähän tavoitteeseen tarvittavat vuorovaikutussuhteen osa-alueet luovat pohjan työlle.

Järvisen tutkimuksen mukaan mahdollisuus dialogisuuteen sekä narratiiviseen identiteetin uudelleenrakentamiseen kytkeytyy asiakas-työntekijäsuhteen muutosvoimaan. Tällöin ei kyseessä voi olla ainoastaan ohjauksen tasolla oleva työ, vaan tieteellistä perustaa vaativa korkeatasoinen yksilöllinen asiakastyö.

Kananoja ym. (2011, 275) nostavat esiin sektorisoituneen palvelujärjestelmän ongelmat, joka on nähtävissä vankilan sosiaalityössä. Vastuu on mahdollista sysätä toisaalle, jonkun muun harteille. Asiakkaan tilannetta ei huomioida kokonaisuutena. Onko vankilan sosiaalityön ongelma se, että silloin tilannetta katsotaan tietystä ennakoasetelmasta? Perustason sosiaalityön mahdottomuus toimia osana vankeusajan järjestelmää on yksi suuri heikentävä tekijä laadukkaassa sosiaalityössä. Toimivan verkostotyön kannalta tulisi pohtia vankilan suuria asiakasmääriä ja vastaavasti vankilan sosiaalityön ajan puutetta. Tutkimusten mukaan suurin osa vangeista on kuitenkin perussosiaalityön asiakkaita ennen päätymistään vankilaan. Nykyjärjestelmässä vankilaan joutuvat asiakkaat nähdään usein säilössä olevana asiakkaina. Heillä ei vankeusaikanaan välttämättä ole suunnitelmallista aikuissosiaalityön roolia, joten jään pohtimaan tulisiko verkostoitumista pyrkiä syventämään entisestään.

Pro gradun kirjoittaminen oli prosessi, jossa sain näkökulmaa ja kosketusta moneen tutkimukselliseen seikkaan. Olen oppinut teoriaosuuden tuntemuksen tärkeyden, kyselylomakkeen laatimisen vaativuuden ja testaamisen tärkeyden asiasta ymmärtävien kesken. Olen syventänyt oppimaani kvantitatiivisen sekä osittain kvalitatiivisen tutkimuksen teosta ja menetelmistä. Kyselylomakkeen osalta äärimmäisen tärkeää olisi siis ollut se, että lomaketta olisi testattu tutkimuksen aiheeseen perehtyneiden ihmisten kesken. Lomakkeen kysymykset olisivat tämän seurauksena muotoutuneet paremmin ja niiden perimmäinen tarkoitus olisi tullut tarkemmin selville. Erityisesti vastauksissa ja lomakkeissa nousi esiin se, miten tärkeää on tiedostaa ja ymmärtää tutkimansa kohteen tieto ja teoria. Itse en ole vankilasosiaalityötä toteuttanut, joten moni tarpeellinen seikka nousi esiin vasta kyselyn vastausten myötä.

Tutkimusprosessin aikana esiin nousi monia jatkokysymyksiä, joiden parissa tutkimusta voisi jatkaa. Esimerkiksi sektorisoituneen palvelujärjestelmän ongelmat ja niiden paikantaminen olisivat mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe. Lisäksi entistä syvällisempi perehtyminen vankilan sosiaalityön professionaalisuuteen ja asemaan nosti mielenkiintoni matkan varrella. Edelleen vastausta vaille jäi kysymys siitä, miksi sosiaalityöntekijän virka ei ole tunnustettu ja arvostettu jokaisessa Suomen vankilassa.

Tutkimuksen teko ei seurannut tiettyä kaavaa, vaan kuten tutkimukselle on yleistä, vaiheet vaihtelivat ja muun muassa tulosten analysointi palautti minut uudelleen teorian pariin. Mikäli olisin omannut prosessia aloittaessani samat tiedot kuin nyt, lopputulos olisi taatusti vielä parempi. Koen, että tutkimusaiheeni oli kuitenkin onnistunut, koska aihe on kiinnostanut minua alusta loppuun asti. Tutkimuksen tavoite oli tuoda esiin vankilan sosiaalityön haasteita ja erityisyyttä ja toivon, että tutkimus herättäisi uutta tarpeellista keskustelua marginalisoituneen asiakasryhmän tarpeesta professionaaliseen sosiaalityöhön.

LÄHTEET

Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (2002) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.

Antikainen, Anne-Maarit (2008) Sosiaalityön kehittäminen suljetussa vankilassa. Kokemuksia Sukeva-projektista. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2008.

Granfelt, Riitta (2011) Vankila auttamistyön ympäristönä. Teoksessa Aini Pehkonen & marja Väänänen (toim.) 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 215-231.

Granfelt, Riitta (2008) Osalliseksi omaan elämään. Work Out –ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008.

Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat. Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus vol 12 (2), 134-154.

Granfelt, Riitta (1999) Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola 1999. Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 177-227.

Heikkilä, Tarja (1999) Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Oy Edita Ab.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2000) Tutki ja kirjoita. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hypèn, Kimmo (2004) Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Aikuiset ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 48-81.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, Minna-Kaisa (2015) Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamusalalla. Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Järvinen, Minna-Kaisa (2007) Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007.

Kainulainen, Jari, Haapola, Ilkka & Soine-Rajanummi, Seppo (2005) Palvelutoimijoiden yhteistyöllä kohti rikoksetonta elämää. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään – hankkeen arviointitutkimus. Rikosseuraamusviraston monisteita 6/2005.

Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirkko (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirkko (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 –toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13.

Karsikas, Vuokko (2014) Polku vapauteen –psykososiaalisen työn kehittyminen ja rooli vankeinhoidon yhteiskunnallisessa tehtävässä. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio, & Tytti Lassila (toim.) 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 91-112.

Kirjavainen, Arja (2012) Vankila ei ole saareke vaan osa yhteiskuntaa – ja juuri niin hyvä kuin yhteiskuntakin. Tutkimus vankilasosiaalityön synnyn historiasta Suomessa. Itä-Suomen yliopisto.

Krok, Suvi (2012) Sosiaalityön asiantuntijaksi kasvaminen. Teoksessa Noora Tuohino, Anneli Pohjola & Mari Suonio 2012. Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. Sosnet julkaisuja 5, 58-73.

Kuittinen, Tarja & Rönkä, Tarja (1991) Sosiaalityön ammattikuva työtehtävien osalta vankilassa. Pro gradu –tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Kukkonen, Harri (2007) Ohjauskeskustelu pelitilana. Erialaisuus ammatillisten opettajaopiskelijan ohjaamisessa. Tampere: Tampere University Press.

Kylmänen, Anna (2014) Sosiaalisen tuen tarpeet ja elementit aikuissosiaalityössä. Mixed methods –tutkielma sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Pro gradu-tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kärki, Jarmo, Tossavainen, Päivi & Väyrynen, Riikka (2009) Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista aikuissosiaalityön, toimeentulotuen ja sosiaalisen luototuksen tehtävissä. Helsinki: THL, raportti 24/2009.

Kärkkäinen, Marja (2010) Aikuissosiaalityön asiakkaiden kokemuksia ja toiveita sosiaalityön tuesta ja avusta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa. Pro gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) (2013) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.

Lapsi- ja perhetyön periaatteet (2013) Rikosseuraamuslaitos 2013. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja perhetyon_periaatteet .pdf Viitattu 19.10.2015.

Lastensuojelulaki 417/2007

Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio (2006) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25.

Linderborg, Henrik, Suonio, Mari & Lassila, Tytti (toim.) (2014) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014.

Martti, Maria (2013) Kuka suunnittelee ja kenelle? Aikuissosiaalityön asiakkaiden palvelusuunnitelmilleen antamia merkityksiä. Pro gradu –tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Metsämuuronen, Jari (2001) Metodologian perusteet ihmistieteissä. Helsinki: Methelp.
Mutka, Ulla 1998. Sosiaalityön neljäs käänne. Jyväskylä: SoPhi.

Mäkelä, Elina (2014) Vankien vanhemmuuden tukeminen ja vankien lasten huomioiminen vankilasosiaalityössä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Payne, Malcolm (1996) What is professional social work? Birmingham: Venture press.

Pohjola, Anneli (2004) Sosiaalityön kehittämisen myyttejä ja mahdollisuuksia. Teoksessa Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä – artikkelikokoelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 64-72.

Pohjola, Anneli (1999) Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola 1999. Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 53-61.

Portti vapauteen. Lapsi- ja perhetyö vankilassa. http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/paiva_kerrallaan/laheinen/1_yhteydenpito_vangittuun/1.1_lapsi-ja_perhetyo_vankilassa Viitattu 19.10.2015.

Ranta-Nilkku, Minna (2010) Muurissa on portti siviiliin: rangaistuslaitoksen sosiaalityö vankien silmin. Pro Gradu –tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rikosseuraamuslaitos (2015) <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index.html>. Viitattu 31.10.2015.

Rostila, Ilmari & Vinnurva, Jukka (2013) Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) 2013. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vantaa: Hansaprint, 196-218.

Saarijärvi, Anne (2005) Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sassi, Tarja (2011.)Ehjä perhe -hankkeen loppuraportti. Vankiperheiden ehkäisevä ja kuntouttava vertaisryhmätoiminnan ja koulutuksen kehittämisprojekti 2007-2011. Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita 2011:5.

Satka, Mirja (2011) Kvalitatiivinen arviointi ja sosiaalipalvelutyön vaikuttavuuden arviointi. Talentia-lehti. Tutkiva sosiaalityö, sosiaalityön paikka tieteessä ja yhteiskunnassa, 4.

Satka, Mirja (1997) Making social citizenship. Conceptual practices from the Finnish poor law to professional social work. Jyväskylä: SoPhi.

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Taanila, Anja (2007) Laadullisen aineiston analyysi. Oulu: Oulun yliopisto.

Vankeuslaki 767/2005

Tilastokeskus. Monta menetelmää, monenlaisia vastauksia.
http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-06-08_004.html?s=0#6 Viitattu 14.10.2015.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 13.11.2015.

Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6.

Vapauttamisvaiheen yhteistyö (2015) Rikostaustainen kunnan ja Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaana -seminaari 4.9.2015. Socca, pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. http://www.socca.fi/files/4798/Ryhma_3_Vapauttamisvaiheen_yhteistyö.pdf Viitattu 19.10.2015.

Väisänen, Raija & Väänänen-Fomin Marja (2014) Yhdyskuntaseuraamustyön tavoitteet, linjaukset ja työtä ohjaavat periaatteet aikuissosiaalityön orientaatioiden kysymyksenä. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio, & Tytti Lassila (toim.) 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 136-175.

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

28.3.2015

Janika Haapanen

haapanen.janika.m@student.uta.fi

Teen sosiaalityön pro gradu- tutkielmaa Tampereen yliopiston Porin yksikköön. Haen tutkimuslupaa sosiaalityöntekijöiden haastatteluun verkkokyselylomakkeen avulla tutkimukseen, jonka aiheena ovat vankilasosiaalityön haasteet ja erityisyys.

Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalityön haasteista vankilaympäristössä. Lisäksi tutkimukseni tavoitteena on selvittää sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vapautumissuunnitelman merkitykselle vankeusajan tavoitteiden saavuttamisessa. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat Suomen vankiloissa toimivat sosiaalityöntekijät.

Suunnitelmani on kerätä aineisto kyselylomakkeen avulla, jonka toimitan jokaisen vankilan sosiaalityöntekijälle sähköpostin välityksellä. Aineiston tulen analysoimaan SPSS-ohjelman avulla. Tutkimukseni valmistuu syksyllä 2015.

Lupa kyselyn toteuttamiseen haetaan Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaisesti vankiloiden johtajilta. Rikosseuraamuslaitoksen erillistä lupaa ei tarvitse hakea, sillä tutkimus kohdistuu sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin ja informanttina toimii vankilan henkilökunta eikä tutkimuksessa näin ollen käsitellä henkilötietoja. Tutkimusluvan saatvani toimitan vankilan sosiaalityöntekijälle sähköpostitse linkin kyselylomakkeeseen.

Pyydän siis tutkimuslupaa suorittaa verkossa tapahtuva kyselyhaastattelu vankilan sosiaalityöntekijöiltä. Allekirjoittamalla tämän tutkimuslupahakemuksen sekä mahdollisesti lisäämällä vankilanne sosiaalityöntekijöiden sähköpostiosoitteet, annatte vankilan johtajana suostumukseenne tutkimukseen tarvittavan tiedon keräämiseen

lomakkeen avulla. Ohessa on mukana valmiiksi kirjattu palautuskuori lupahakemuksen takaisin postittamista varten.

Kiitos yhteistyöstänne jo etukäteen!

Janika Haapanen

Vankilanne sosiaalityöntekijöiden sähköpostiosoitteet:

Liite 2. Kyselylomake

Hei.

Opiskelen Tampereen Yliopistossa sosiaalityötä ja teen pro gradu-tutkielmaa vankilasosiaalityöstä. Pyydän Teitä ystävällisesti vastaamaan alla olevan linkin kautta avautuvaa kyselyyn. Tiedän, että olette varmasti kovin kiireisiä, mutta toivon Teidän käyttävän pienen hetken aikaa kyselyyn vastaamiseen (max. 10 minuuttia).

Kyselyyn vastataan anonyymisti ja vastauksien käyttöoikeus on ainoastaan minulla.

Linkki kyselyyn:

<https://www.uta.fi/graduate/2022/04/08/graduate-thesis-research-questionnaire>

Graduni ohjaajana toimii Tuija Eronen.

Lisätietoa kyselystä taikka tutkielmastani saa sähköpostiosoitteesta Haapanen.Janika.M@student.uta.fi

Kiitos vaivannäöstänne jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin: Janika Haapanen

Vankilasosiaalityö, kysely Suomen vankiloiden sosiaalityöntekijöille

Taustakysymykset

1. Sukupuolesi?

mies

nainen

2. Ikäsi?

20-29

30-39

40-49

50-59

60-69

3. Mikä on tämänhetkinen ammattinimikkeesi? Valitse vaihtoehdoista sopivin, mikäli täsmälleen oikea nimike puuttuu.

Sosiaalityöntekijä

Sosiaaliohjaaja

Erityisohjaaja

Ohjaaja

4. Työkokemuksesi kyseisessä tehtävässä (vuosina ja kuukausina)

5. Korkein koulutuksesi sosiaaalialalla?

Yliopisto

Ammattikorkeakoulu

Ammattikoulu

Vankilan taustatiedot

6. Vankilan rikosseuraamusalue?

Etelä-Suomi

Länsi-Suomi

Itä- ja Pohjois-Suomi

7. Onko yksikkönne avo- vai suljettuvankila?

Avovankila

Suljettu vankila

8. Montako sosiaalityöntekijää yksikössänne toimii? Mikäli yksikössänne on osaikaisia työntekijöitä, merkitkää ne yhtenä kokonaisuena työntekijänä.

1

2

3

4

5 tai enemmän

0

9. Yksikkönne vankien keskimääräinen lukumäärä?

Verkostotyö vankilan sisäisissä asioissa

10. Kuinka usein vankilassanne järjestetään sisäisiä palavereja/kokouksia työyhteisöön liittyvissä asioissa? Valitkaa sopivin vaihtoehto.

Viikoittain

Kuukausittain

Tarvittaessa

11. Ovatko sisäisten palaverien määrät mielestänne riittäviä?

Kyllä

Ei

12. Mikä mielestänne olisi parhaiten omaa työtäsi hyödyttävä määrä sisäisissä palavereissa?

13. Käsitelläänkö palavereissa omaa työtäsi hyödyttäviä asioita?

Kyllä

Ei

14. Millaisia asioita toivoisitte vankilan sisäisissä palavereissa nostettavan esiin?

Verkostotyö vankien asioiden hoidossa

15. Järjestetäänkö vankilassanne verkstopalavereja vankien asioissa?

Kyllä

Ei

Harvoin, mutta pakottavassa tilanteessa kyllä

16. Millaisissa tilanteissa verkstopalavereja pääsääntöisesti järjestetään?

17. Onko yhteistyö vankien kotikuntien kanssa sujuvaa?

Kyllä

Ei

18. Millaisissa asioissa toivoisitte parempaa/sujuvampaa yhteistyötä?

Asiakastyön ulottuvuudet

19. Kuinka monta kertaa keskimäärin tapaat vangin kuukaudessa?

20. Valitse seuraavista parhaiten asiakaskuntaasi kuvaava vaihtoehto

huono 1 2 3 4 5 6 7 hyvä

- Asiakkaan fyysinen hyvinvointi
- Asiakkaan psyykkinen hyvinvointi
- Asiakkaan päihteiden käyttö

- Asiakkaan väkivallan kokeminen
- Asiakkaan asuinolot siviilissä
- Asiakkaan taloudellinen tilanne
- Lähipiiriin asiakkaalle tarjoama tuki

21. Laaditaanko vankeusajan suunnitelman jokaiselle vankilanne vangille?

Kyllä Ei

22. Mikäli vastasit ei, mainitse syyt, joiden vuoksi suunnitelmaa ei laadita

23. Suunnitelmien merkitys asiakastyölle

Ei lainkaan 1 2 3 4 5 6 7 täysin

- Työntekijä tuntee asiakkaalle laadittavan suunnitelman sisällön ja tarkoituksen (rangaistusajan suunnitelma/vapautumissuunnitelma)
- Asiakas tuntee oman suunnitelmansa sisällön
- Työntekijä on mukana tekemässä suunnitelmaa
- Asiakas osallistuu suunnitelman laadintaan
- Suunnitelma laaditaan jokaiselle vangille

24. Suunnitelman tavoitteiden merkitys

Ei lainkaan 1 2 3 4 5 6 7 täysin

- Suunnitelmaan laaditaan selkeät vankeusajan tavoitteet
- Tavoitteiden toteutumista seurataan säännöllisesti
- Työskentely vangin kanssa etenee suunnitelman mukaisesti

25. Työskentelysuhde

Ei lainkaan 1 2 3 4 5 6 7 täysin

- Työskentelyssä keskitytään asiakkaan kannalta tärkeisiin asioihin
- Asiakas tulee kuulluksi asiakassuhteessa
- Miten asiakas on kyennyt osallistumaan työskentelyyn?

Sosiaalityön professionalisuus

26. Kuinka paljon sinulla on mahdollisuuksia vaikuttaa seuraaviin asioihin työssäsi?

Ei lainkaan , Jonkin verran, Kohtalaisesti, Melko paljon, Erittäin paljon

- Siihen millaisia ratkaisuja teet työssäsi?
- Siihen, mitä työtehtäviisi kuuluu?
- Työnjakoon vankilan työntekijöiden kesken?
- Siihen, mihin suuntaan työtä pitäisi kehittää?
- Työn organisointiin?
- Työpaikan ilmapiiriin?
- Oikeudenmukaisuuden toteutumiseen?
- Asiakslähtöisyyden tukemiseen?

27. Mitä elementtejä laadukas sosiaalityö vankeinhoidossa mielestäsi sisältää?

28. Onko sinulla riittävästi mahdollisuuksia toteuttaa laadukasta sosiaalityötä?

Kyllä Ei Toisinaan

29. Onko yksikössänne riittävästi työvoimaa, jotta asiakkaiden asiat voidaan hoitaa niiden vaatimalla panostuksella?

Kyllä Ei

30. Mainitse tekijät, jotka omassa työssäsi vaarantavat laadukkaan sosiaalityön toteuttamisen.

31. Haluatko kertoa vielä jotain olennaista työsi sisällöstä?